

А П С Н Ы

А ҟ А З А Р А

ИСКУССТВО АБХАЗИИ ART
OF ABKHAZIA KUNST DER

ABCHAZIEN فن أبخازيا

ABHAZYA SANATI

АПСНЫ АҟАЗАРА

ИСКУССТВО

АБХАЗИИ

ART OF ABKHAZIA

KUNST DER فن أبخازيا

ABCHAZIEN

ABHAZYA SANATI

2 / 2021

МАИ 14, 1945

ИИРАМШ ЫКОУП,
ИЦСРАМШ ЫКАМ,
ЕС-ИИУА ДРЫЦИИЛАРЦ
ДҲАЗШАН!

Sürgün, yaralı bir ceylan
Bürümüş aslan postuna
Yarasına derman
Aşına bir yüz, ses arar
Dolana dolana
O sendin

Üzgün, yaralı vatan
ateş düşmüş ocağına
Tanrı dan armağan
Bir oğul bekler
Toprak kabara kabara

O sendin

Bize doğru akıyor şimdin Karadeniz
Kendi göğümüzde
Bizim için doğuyor güneş
Kadim ve daim Abhazya

O SENSIN,
Vladislav Ardzinba

Z. Seda Tantekin

Седа ТАНТЕКИН

УАРА УОУП УИ!..

Ахәара, абжасцәә зшәу
Ихәу ашьабстә
Ахәра зыргъаша хәшәйк
Изышыцилоу хафсахъак, бжыик иашытән
Инапши-ааңшуа
Уара уакәын уи!

Зылахь еиқәу, ихәу аңсадгыл
Амца зхысыз ахәыштаарақәа рзы
Анцәа иқынта иҳамтәнә

Адгыыл
Цеик изыңшын
Еиқазырхашаз
Уара уакәын уи!

Хара ҳәеисра агәеисроуп Амишын еиқәа
Хара ҳажәфән ағы
Хара ҳзы иғылоит амра
Наунагза иазыңхоит Аңсынра
Уара уоуп уи!
Владислав Арзынба!..

Атырқашаахъта еиткеигеит
Октаи Чкотуа

ДОУСЫ - ИАРА ИЖӘФАН

Ашәышықәсәеи азкышишықәсәеи рейтасымтазы Ҳазшаз ажәлар апышәара иахижьеит, ғыңын ижәларны рөышшакәдиргәрәр, ианрылыымша, зхачәра зәңбыззүз уааңсыраны иниаңааң.

Убри апышәараамтаз, сакәымзар дарбан – ҳәа дааңыртүеит ижәлар зтоу ағба аамтаеибафара иаламырзәә, зыбжъахала тыңчк изназгәран икоу азәи. Уи зыңбык ааникылаз ағба апрақәа гәыгра пшаласла еитңүхуп, аха иатцаабны изырхъантә, иашыклахүа агәамсамгы раңаозуп. Лассы-лассы ағба ата рყықалатәуп ҳәа зхәз гас дыштыхлатәзәм, уи ағба таақерүлар ҳәа дәшәйт, уаҳа ақагы...

«Сакәымзар дарбан!» – Ари иахыркьюу хақәгәүр, хамхаңағъару, мамзаргы лахъынто? Издыруа акоуп, ус ихәйцуу даныкмала, пхъаңцара зыжалом. Зхы иақымгәйгүа азәи уишыталаны уёйниухар, узхаларпц утыхыз ахра ахаракыра атцаулархойит атыша уэтажауа.

Ауафы аамтаңтәхак ихәз ахылараны ишыкоу заанатцы дазхәици, еиха уи гәцарапкуа, дахзызауда джалозар ақәхап. Аха еицило – еиқәйло, ҳаджъаңа зны итоурххарп икоу ахтысқәа зыхтысуа уи азхәициха имазам, абыржәи, абри атыңа фесук дәфуп, данаңтаргыбы издырзом.

Бжыттиирагы, бжыаахәарагыбы ыкмәкәа, жәларызегез гәйла-псыла далырхит жәйтәнатә аахыстәи ргәахәтәи иахызыгъашаз ауафы. Насып сыман, сгәи тыңчын, хыла-хышыла, пшрала-сахъла, ижәлар рахъ, ипсадгыл ахъ имаз агәбылрала, ашынтаа еиңш иғәрәз ақашшала фашъара иқәымкәа, узықәгәйгүаш, узхырхеашаз ауафы ҳажәлар рлахъынтаа инапағы иахыыкала.

Агәра згон уажәштә доусы хүскәәе рахъ ҳшыхынхәуз – анхафы, ид-дүрлешүеүен, ддирдагәон, ишәшүеүен...

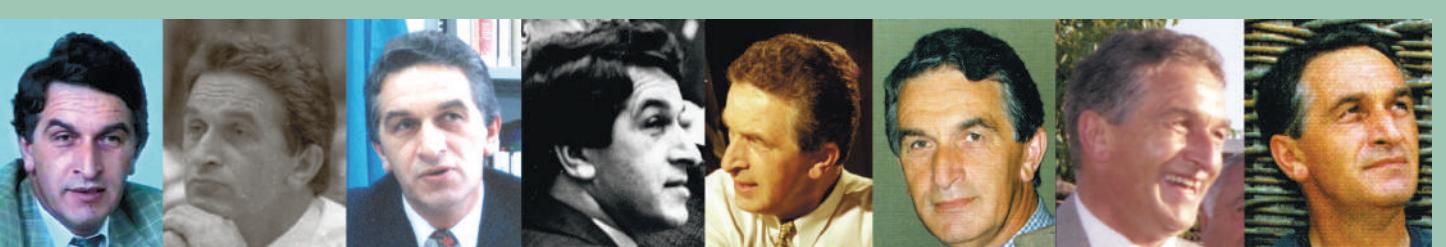
ра ду рөйтакны рус ссақәа еиқә-дүреаеон. Җоукы иныхәаға ныз-кылоз, ихәз ҳәнди рхы ақын ирнүхәоз. Дыңцәазтәуз, анцәа дызшаз дара ракәызшәа рбон...

«Уи җашытәзәм, адунеи ршазар аахыс иадуп» – ҳәа дыртынчуан зхатәякәимзарзегъыздыруа аба бара барақәа. Арахь иумбар залшомызт, ипшую ҭыңк таңәнә инзыжырыц зыгәтакымыз амцқаңа, ҳаджъаңа ҳафын цышишытәраны иқаз амца зхылтшаз ақәицкәа ахәа шрық-рыххәоз, ҳазгараны иқаз азфа шах-зыртәауз. Убри ауп узырчмазыфуа, зны-зынла ихәтәймгы узырхәо...

Ес-ирхәуаз ирыңтәхоз Владислав Арзынба идирүан ахәиңтәра ах шыла иш-шәтәйиз. Еиашырамзар, шыкатәарамзар өеик ахъ укылымгаполитикатә хәмаррақәа зыңтәтәймиз Владислав Арзынба, ажытәзатәни ҳаамтаңтәйтәни ахәинткаррақәа ртоурыхи рдипломатиеи рзы идир-ра таулаңақәа рыла деибытәни, дзыгъәзарп ижәлар зтаз ағба аамта аңқәйрәпда аапкәа ирылганы атынчра ақәара ақынза анагара илиршент. Уи идирүан иахыркьюу амәйгра аибашырахь унанамгар шамуа еиңш, тыйхәаңтәра змам ахъатрақа еибашырадагы ажәлар анзамкәа ианнахыр шалшоз. Иахъа, зшәйрәйндида ныңхыакны ихатказшәа збаз аполитикатә харахаңшәа ажәлар ашыя катәаны ирызбыз азтада хада, «кәышыла» еитхәаңштәуп ҳәа рхәаргы цөгья ирбом...

Атлоурых ашә ԛенеи уығанланы, хыбрек еиңш иузынкылазом. Арака зегзы ртүлкәа рзылхуп, ушытракәланы акғыи узыңсаҳом.

Доусы – иара Ижәфән, доусы – иара изафа...

ГОРДОСТЬ КАВКАЗА

История богата завидновыдающимися деятелями. Одним из этих исполинов я считаю Владислава Ардзинба, приведшего свой народ к политической независимости, победив шеварднадзевскую банду, которая была вооружена современной боевой техникой, алчностью к чужому добрю и ненавистью к чужой культуре.

Он напоминает мне великого князя Кабарды Кургоко Атажукина, который в 1708 году 80-ти тысячной отборной турецко-крымской армии противопоставил 10-тысячную конницу и так мастерски организовал битву, что разбил наголову агрессоров, несмотря на их многочисленные пушки. Победа Абхазии в ее отечественной войне такой же феномен, и мы гордимся тем, что в этой необыкновенной борьбе проявили свое адыгство и наши добровольцы во главе с Сосналиевым. Это обстоятельство возродило и укрепило наше братство.

Разгром шеварднадзевской орды показал всему миру величие малочисленного абхазского народа и исключительные личностные качества его вождя: мужество, решительность, прозорливый ум, железная воля, недюжинный патриотизм и альтруизм... Я верю в великое будущее братского народа, и все его грядущие успехи в области экономики, политики, социальных отношений, которые своими корнями будут восходить к Владиславу Ардзинба и

к тому долгожданному суверенитету, к которому привела нацию его борьба. Это его бессмертие и вечная слава.

Я впервые узнал Владислава как большого ученого по его трудам, посвященным хатто-хеттской истории и культуре; потом, как большого политика и государственного деятеля, потом, как выдающегося полководца и достойную личность. Я преклоняюсь перед ним как всегда преклонялся перед Багратом Васильевичем Шинкуба, Шалвой Денисовичем Инал-ипа, как глубоко уважаю президента Сергея Васильевича Багапш, от которого жду многих замечательных побед.

В 1992 году Владислав присвоил мне почетное звание «Заслуженный деятель культуры Республики Абхазия», а в 1998 году, в связи с моим семидесятилетием, наградил меня Орденом Леона. Это было очень приятно, и в то же время неловко: чем я заслужил подобную оценку? Когда парламент восстановил первую свою Конституцию, всегда лаконичный Юрий Калмыков сказал: «Ардзинба великий сын Кавказа». Я разделяю эту оценку: это счастье, что на свете есть Владислав Ардзинба.

Заур НАЛОЕВ

ЛАССЫ УАХХАШТИТ, ВЛАДИСЛАВ...

*Иаххаштит ҳаззықәңоз!
Иаххаштит ҳықәкыс үхамаз!
Иаххаштит ҳаззебашуаз!
Иаххаштит ахәңитра!
Иаххаштит Аңсадгылы абзиабара!
Иаххаштит ҳшаңсыуаз!*

Иқалазаап убри ағыза аамта, ма аамта хәаңсейт, ма ҳара...

21 шықәса схытуан уанызбаз, сануабадыруаз. Абар, сабду иихәоз, саб исиртдоз. Итабыргызаап, иқазаап Аңсынра, еиқәхазаап Аңсуара, ауафра, алеишәа, ақъабз.

Избанда, иудыбалон абри ағыза ақазшы, Аңсу дашикалаша.

Итутаахъан Аңсуа итоурых. Ианакәзаалакгы урыштән, Англия, Голландия, Тыркәтәыла. Иандукылар утахын Аңсуаа зегъ Аңсынтыла. Аха, уаҳзеильмказаап, Владислав.

Абрыскылы иеишш ҳаңхъа угылан, Владислав! Аибашьрағы убас, аполитикағы убас. Ҳәэи шытхуан иагъа րыцхара ықазаргы, аблокада ықазаргы, ҳмазеин ақәпразы, ҳидеология, ахақәйтразы, избанда, ҳара джаман Владислав. Үнхамаз зегъ мариаз ىцашшын, избанда, убас уаҳзылбааигеит ҳазшаз Анцәа ду!

Аха иахъа ҳаубондаз, Ҳабраскыл!

Иаххаштышәа ууасиат анагзара, иуадағызма шьала икәабоу ҳаңсадгыл ахъчара, Ахақәйтра, Аңсуара!

Ааи, Владислав, ааи! Иубо, иахъа ҳшалагаз алахәаахәттра ҳаңсадгыл, ҳҳақәйтра. Амал акәхеит зегъ рааста ихадарахаз. Убас имхәази Аңсуа бырг: «Хышыла ақәымкәа, мәрәттала данхәыцууп ауафы дантахаяу».

Еешта дахтакуп Владислав!

*Еешта ҳөйхароуп.
Ихъчаттуп ҳаңсадгыл!
Шәнеибац, шәнеибац,
Аңсуаа րыңқынчәа!*

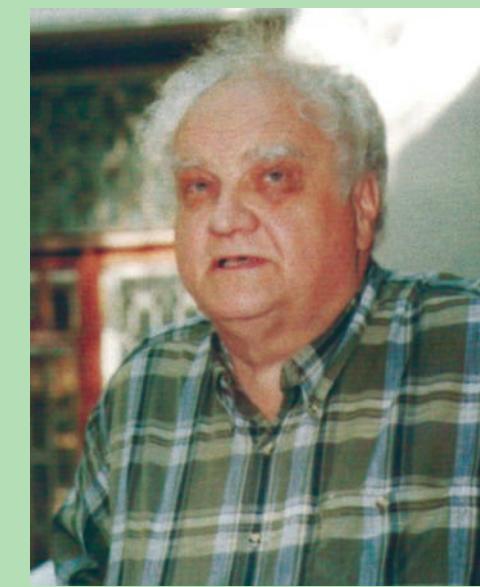
Ирфан АРГӘЙН

Ерқан ҚӘТАРБА

... Как Гарибальди в истории итальянцев, как Уоллес для шотландцев, Владислав Ардзинба был, есть и навсегда останется великим национальным героем абхазского народа - лидером, которого народ рождает, быть может, однажды, в самый ответственный момент в своей истории.

Константин ЗАТУЛИН

...Было бы несправедливо, если бы я не сказал несколько слов о таком замечательном человеке, как Вячеслав Все-володович Иванов. И не только потому, что он, с моей точки зрения, гениальный учёный. Я обязан ему тем, что стал настоящим учёным-хет-толологом. Он очень много труда и сил потратил на меня в период моего становления, хотя в то время у него было очень много своих проблем...

В. АРДЗИНБА

Вячеслав Все-володович Иванов – уникальный ученый-энциклопедист, кроме этого он поэт, прозаик, автор интереснейших мемуаров.

– Среди нынешних политиков у меня есть не просто друг, а ученик. Это Владислав Ардзинба, лидер Абхазии. В свое время я массу сил потратил на его сочинения. Представьте, приезжал из Сухума красивый молодой человек девятнадцати лет, уже член партии, окончил сухумский пединститут, что он знает? Академик Коростовцев приводит его ко мне и говорит: «Вот, надо обучить молодого человека хеттскому языку». Хорошо. Проходит неделя, две недели, молодой человек не делает ничего. Я ему говорю: «Знаете, я не буду на вас тратить время. Если вы через неделю не выучите все знаки хеттской клинописи, а их примерно четыреста, и не изучите грамматику хеттского языка, то – все, разговоров больше не будет». За неделю он все это выучил. Оказался очень талантливым человеком, что обнаружилось из-за моего плохого характера. Потом он стал известным ученым в этой области и действительно поразительно, насколько он продвинулся вперед. Конечно, это потеря и для науки и лично для меня, который первые его работы просто переписывал своей рукой. Но, знаете, я его понимаю. Я бывал много раз в Абхазии. Однажды, осенью 1979 года мы оказались там вместе с моей женой и ее родителями, Львом Зиновьевичем Копелевым и Раисой Орловой. И там же был Андрей Дмитриевич Сахаров с Еленой Георгиевной Боннэр. Это было за год до высылки Сахарова в Горький.

Узнав от меня, что там Сахаров, Ардзинба испытал в первый момент некоторый шок. Тогда он был обычным сотрудником Московского Института востоковедения, ну, может, членом парткома, и просто приехал к своим родителям. Представьте, у него хватило ума чего-то еще, и он позвал нас всех на абхазскую свадьбу, доставив Сахарову массу удовольствия.

Потом он и его отец, школьный учитель, показали нам древнюю обсерваторию, нечто вроде Стоунхенджа, такое сооружение из огромных камней, с помощью которых люди уже четыре или пять тысяч лет назад наблюдали за небом. Сахаров тогда сказал:

«Вы внушили, пожалуйста, здешним ученым, чтобы они поставили здесь табличку, что это памятник человеческому разуму».

АЖӘА ХАТӘРА

АШӘКҮІФӘСІ, АПРОЗАИК, АПОЕТ, ДЫРМИТ ГӘЛИА ИХЪЗ ЗХУ АПРЕМИА АЛАУРЕАТ ИВАН ҖАРБА ДИИЖҮТЕИ 100 ШЫҚӘСА ЦИТ

Аңсұа хымца енші уеүицрала,
Сажәенираала аңдаула!
Цъара ухала, ұқара утала,
Уахънейлакъы сөхәхәи ҳә..

Иван Тарба

Иван Тарба ҳаңсұа литература цәала-жыла далағыламижүтеи акыр шааңтуагы, уи ағаңа-ғаңақәа иажәенираалақәа данрыпхъоз ибжы уажәйгү ҳагәқәа иртығуент!.. Аңсны Ашәкүіфәсі реидгыла аңдағыс аус аниуаз ашықәсқәа рзы, 1948-1953, 1958-1979 шш. даара ирғыхеит ҳашәкүіфәсі, ҳаңсұа интеллигенция, мызқақынта хынтаңшынта алитетуратат хәйләзқәа, аңыларалықәа анеңимкауз ықа-замызт. Уи аус ағы хаштшыа амазам усқан ашәкүіфәсі Реидгылағ мазаныкәгағыс аус зуаз апоет Кәымф Ломия ицъабаа. Урт ағыншығы рыбзурала даара өаптара иңеит ҳли-тература иаңағылай ағар рығиера, иңәрыргеит даара ауағы даазен-гәрыгъаша абағатәрақәа.

Иван Тарба раңхъазатәи ишәкәы «Ашъха зыхъ» 1949 шықәсазы иты-тит. Үақа ианылеит апоет иажәенираалақәеи ипомақәеи маңымкәа. Иухәар ауеит, апоет зегъ ратқыс иеи-цирдыруа иажәенираалақәа Аңын-пүтәләт еибашьра дүззә изакуп

җәа. Иаагап, урт рәкынтаи цәаҳәақәа:

*«Аңсұа қама»
Иżəzəzəzəza aңsұа қама,
Аға ибāа иалахуп.
Изкыз мамзар баша икъама,
Анааира усағ иалахуп...*

Мамзаргы, ажәлар даара бзия иеицирбаз, иаразнакгы артқага шәкәәиринылаз «Донахықәан». Зегъ раңхъа иргылан, апоет ажәенираала ззықыз А. Назазе аибашьра ду ағы ағырхатцара қалтцеит, импсұа ахъз лырхайт, Үристәлыа зегъы ағеиңш, адуңеиағ лыхъз рылатдәеит!

*Дон азиас тұнч ахықәан,
Пұра зқым гылоуп абақа.
Ағызыза ирыңхаз уа дырынқәуан,
Анааира рымма ишон ұхъақа.*

Урт ажәенираалақәа рығаңарапы иқаз даеа жәеинраалақәа аптицеит апоет уи ашықәсан. Уи ақынхъағ ианцәрыт, иаразнак еицгәртеп, ағазетқәеи ажурналқәеи ирныртцеит, радиола иаңхъеит, апхәаңа ашытқыркыңааит, иаразнак апо-зиат разқ бзия аиуит. Иахъзуп иара ажәенираала «Изнышәйнтрауда?!» Иаагап абрақа ажәенираала аларгәтей, алгартеи:

*Ижыда абрақа, изнышәйнтрауда,
Итқахас дарбан ақәнәрағ?
Иуасиат, иажәхә, уа изеүхәада,
Ма деңкәйызда ахраңағы?
Ахайда ихъыз бзаны үзуам,
Ахайда ахъыз камшадаңацт.
Зтәйла ахъчара зхы ақәйиздаз,
Ахайда имра тәмшадаңацт...*

Пытрак ашътах апоет маңа-мач аибашьратә тема даңжәхьтит, ажәларгы хәйык рыхәрақәа гъо иалагеит, иаргы агражданта лири-кахь диасит. Усқан иаңтцеит ира-циәнаны ажәенираалақәа, апомақәа, ахъыкәа ирызку арғиамтақәа. Урт зегъы апхәа иғы рхатә тыңч ахъ, аусурахь риагаралы ирыңхраит. Иаагап, ажәенираала «Сыңсадгъыл» ақынтаи раңхъатәи акуплет:

*Са сыңсадгъыл сыңсахуазар,
Алашара сумырбан.
Уан узааңз дұхаштуазар,
Илзуузеи даңаға иан...
Убас, апоет ипоезия атынчратә*

пәстазаарахь ииасит хәйычы-хәйычла, ажәларгы рхы ифахеит, ирықәи-пхеит амра хааза, ағера ргеит ртын-чра уажәштә ақыраамта шәэртә шамоуаз, гәетабәтә анхара, антира, ағиара аизхара ишалагатәйз... Иаагап урт ирызку даеа жәеинра-лактә:

*Сара үзара сықан,
Шыук сасра сиртән.
Сыңсақуан ағынқа,
Уа са сзы ихъантан...
Сара үзара сықан,
Стәйы сыңха сышытән.
Адәах үшоуран иқаз,
Са сгәағы – ихътән.
Сара үзара сықан,
Уа сиғанан ахан.
Сыңсақуан ағынқа,
Уа еиҳа иңхан...*

Апоет еиҳа-еиҳа илашшәаа тбаахеит, егырт атәйла дүкәа рахъ ираңаны анықәара далағеит, ирхайт ашәкүіфәсі-ағызцәа дүкәа. Урт рхыпхазаралықәа икоуп аурыс поетцәа: Н. Асеев, И. Козловски, А. Межиров, Н. Заболоцки, Н. Гребниов, Б. Дубровин, А. Дементьев, Б. Ахмадулина, С. Кунисаев, А. Передреев, В. Солоухин ухәа убас ираңағын.

Урт аамтакәа рзы апоет ибон ижәлар ишыртхытқәз апстазаара шрымамызгы, анхара-антцыра ишағыз, ргырға баапсқәа рых-тахъка ишынрыжъуаз. Апоет ғана-пыкла иус шытихит, иртбаар ақхеит дызлағуаз аформа, дианагеит ап-розахъ. Жәашықәа рығонтықала иаңтцеит ароманқәа пшыба: «Идыру ахъз», «Амра ҳара ҳөи иғылоит», «Сан лыбләқәа», «Адунеи ахъалаго».

Арт ағынта дүкәа иаразнак апхәаңа ирызатдәеит, шықәскәак рыла еиңаргейт аурыс быйшшәахъ, ирнылелит усқан даара еиңарырдруаз ажурнал «Роман газеты».

Асесиңш зөымтәқәа еиңгәртәз ашәкүіфәсі ироманқәа руак «Амра ҳара ҳөи иғылоит» Д.И. Гәлия ипремиа иаңсахеит. Иазгәтатәуп, апоет ипоезиятә мтәйжәфә еғба дыш-тнахзаргы, ишихамыштуаз дзааңз иқыта гәекъа Баслахә, уатәи ашкол, иара бзия дызбоз ахъыкәа.

A. АГӘЙХАА

Иахъа уажәштә ақыршықәа түеит артсағ бзиа, Қыңықәа Хыбыба ихъз зху атла, егырт ашәкүіфәсі шыхъзқәа зху атлақәа зегъы, шәеенкәышшәимшан, ҳара таңарап ҳауп ҳә ранаңшошә, ицаңшаруа ирылагылоуп иахъагы ригәтә!

Иаңгәтатәуп, И. Тарба исценари ала иштыхыз раңхъатәи аңсұа фильм «Аеи зкәадыруа».

Апоет аус иухъан агазет «Аңсны қапш» ақылтуда ақәшәа, Аңсны Ашәкүіфәсі реидгыла ахантә-ғыс, Аңсны атара аминистр, Қырт-тәйлатәи Акомпартия Аңснытәи Аобком амазаныкәғасы, далхын ССР Иреиңшоу Асовет адепутат.

Хажәлар ахаанғы ирхаштум Айдан Җарбен Аңсны Аминистрәи реилазаара Ахантә-ғыс Шыакания

Архип Мирон-ицей 1954 шықәсазы ЦК КПСС ахъ ироғыз иаарту ашәкә. Уи ашәкәа иарбан ҳаңсұа жәлар Сталини Бериеи ррежим аан ирхыр-гәз, ҳбызшәа изаарца, ҳажәлар апсреи аззареи ишрыжъадырғылаз, хеитыхырта шрырымтаз. Ари ашәкәи еиңарырдруа еғи ашәкә, Б. Шынкәбен, А. Зизарие, К. Шыакрыли рышәкәеиңш, ацә-жәара хъанта ахылтит. И. Тарбагы

реидгыла аиҳабы Иван Константин-ида Җарба иакәын!.. Уи ихъз зху атла, егырт ашәкүіфәсі шыхъзқәа зху атлақәа зегъы, шәеенкәышшәимшан, ҳара таңарап ҳауп ҳә ранаңшошә, ицаңшаруа ирылагылоуп иахъагы ригәтә!

Абас еиңш, зыжәлар ригәтә ағаңаңа иғылаз, ианаңаңа зама, зыштыхыз раңхъатәи аңсұа фильм «Аеи зкәадыруа».

Апоет аус иухъан агазет «Аңсны қапш» ақылтуда ақәшәа, Аңсны Ашәкүіфәсі реидгыла ахантә-ғыс, Аңсны атара аминистр, Қырт-тәйлатәи Акомпартия Аңснытәи Аобком амазаныкәғасы, далхын ССР Иреиңшоу Асовет адепутат.

Хажәлар ахаанғы ирхаштум Айдан Җарбен Аңсны Аминистрәи реилазаара Ахантә-ғыс Шыакания

Архип Мирон-ицей 1954 шықәсазы ЦК КПСС ахъ ироғыз иаарту ашәкә. Уи ашәкәа иарбан ҳаңсұа жәлар Сталини Бериеи ррежим аан ирхыр-гәз, ҳбызшәа изаарца, ҳажәлар апсреи аззареи ишрыжъадырғылаз, хеитыхырта шрырымтаз. Ари ашәкәи еиңарырдруа еғи ашәкә, Б. Шынкәбен, А. Зизарие, К. Шыакрыли рышәкәеиңш, ацә-жәара хъанта ахылтит. И. Тарбагы

АУАСИАТ АЦЫНХӘРАС АПСУА ШӘКҮІФӘСІЦӘА РАХЬ

Ари – хатцарам, аха ишакәхалак апстазаара ахынхалара, сеенкәсирхоит ҳә ауаа рыргәәкрагы хатцарам. Ақыртқәа гвандырыла Аңсны ианаңа залығы аиарты сылан Акәа. Апрель 1 азы

иляхан еиқәйрхаша лмоуит. Уи лтахара сыбжа агент, сыңсыз кыз, сымазарақәа ирақәпә соазгоз уи азә затәык

лаханы.

Уртқа заңа, еильзкааз А. Гогәуа ашәкәи сзиғын, Гәдоутақа сааргейт, Нелли ҆ынунеи Аниа Кәарчелиеи си-тагыланы.

Үантәи Пицунда саҳааз даара ибзиан срыдьрыкленит. А. Барыңлукабинет тарцены исылтит. Сәйлаңа – апоет М. Миқаиа итаңа, Жора Сангәлия итаңа, Етери Думаңда сығаңаракны сыман, сиңә Етери үпәра данылак исхынапшан, сирчаңшылан. С. В. Гадлия раңхъа днаргыланы, ақаңымцәа схөыштәра иағын.

Аха хәшәи маңарала иабанза? Сышапқәа снықәйрғом, сарғы напы ағара иағуп, сгәйх, сышақәйтәра – ағабишира ада! Гәабзиарала убас скәлелит. Схала азәи дсыңымкәа хара сызом, сибла иабом. Абри ақара зеңкәзыңыңхъа зиашан сеңлышшәарц азәи ауп. Уаҳа цартта змам ақны саини саатагылелит. Сара иссыззәома (73 шықәа сирткысует), иреиңш ағар атахара иағуп, Аңсны ахақәитраз иқәп. Сара стәи закәзыи?

Саташәимтанд иқастаң ашыағазы. Нагзара ақызыз зхы иакәиту Аңсны! Нагзара иқәзаит В. Г. Арзынба – аңсұа жәлар ртцеи иаша!

Аңсра рықәыз ақыртуа фашистцә!

Сәйәи иалагәышшоуп абри аиңш зама сцара...

Ақызаңык ауп – икоу иароуп,
Сыңсадгъыл хазына Аңсны!

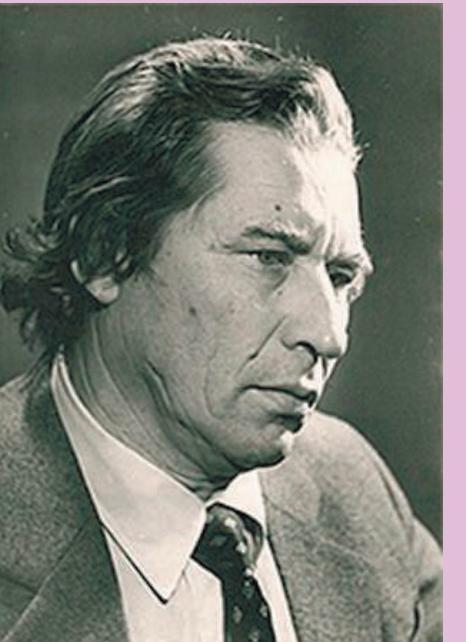
...Адунеи, ех, шуароуп,
Еғыағы ағаңаххьеит,
ириханххьеит рыңсы...

Сатамыз!

И. Тарба
Пицунда

«...ТЫ ЛЕТИШЬ ОДИН!»

О ТВОРЧЕСТВЕ ЮРИЯ ЛАКЕРБАЙ

В первые о Юре Лакербай я узнала где-то году в 68-м от своего однокурсника поэта Дениса Чачхалиа. В поэзии у меня в ту пору были другие предпочтения и я, возможно, прошла бы мимо негромкой музыки и сдержанного мужества стихов нового для меня поэта, если бы прочитанное Денисом наизусть лакербаевское «Состязание» не зацепило меня. Автор сумел в те, срывающиеся на крик времена, просто, сейчас сказали бы не пафосно, убедительно выразить в коротком стихотворении многое: и свое отношение к родной стороне, и к тому, как много в жизненном укладе абхазов значил добрый конь:

Вот дорога!
Подъем,
поворот...
Наша «Волга» шуршит
по гудрону.
Жеребенок
рванулся
вперед
И по краю дороги - к Афону!
Состязание нам предложив,

Он копытами цокает звонко...
Придержи, шофер,
придержи,-
Я хочу проиграть жеребенку.
Ради тихой абхазской
струны,
Ради славных имен
на кинжале,
Ради прошлого этой страны,
Где всегда лошадей
уважали.

И так случилось, что много времени спустя, я познакомилась со зрелым уже Юрием Лакербай в 1986-м году во время декады «Дни советской литературы в Абхазии», в селе Лыхны, где проводились скачки, а в качестве зрителей присутствовали участники Дней. И у меня была возможность наблюдать, с какой непосредственной радостью и азартом поэт смотрел на традиционные абхазские состязания на конях. На скачках победил юный наездник – родич Юрия Лакербай. Восторг Юрия был так велик, что присутствовавшие на трибуне друзья и коллеги по ремеслу поддержали его мощным рукоплесканием. А устроители состязания пригласили на трибуну, где сидели литераторы, победителя. Худенький мальчик, рыжеватый, в залыпанных, от поднятых конскими копытами грязи, штанах – накануне здесь прошел лиvenir – со смущенной улыбкой взбежал на трибуну. Мне показалось: он никого конкретно не различал – еще не отошел от состязания – глаза как бы «уплывали», подернутые дымкой победного события. Юрий бросился к нему, обнимал, тормошил, совал ему деньги, как у нас принято одаривать детей и подростков, и трудно было сказать, кто из них счастливее.

А теперь, когда Юрия Лакербай нет на свете, остается только читать и перечитывать его стихи, думаю, что одним из главных составляющих его поэтического мира является вот

Этери БАСАРИА

этот его всегдашняя готовность радоваться, печалиться о других больше, чем о себе, и чувствовать болевые точки страны или людей острее, чем собственные невзгоды. О личном же он переживал всегда со сдержаным достоинством, как и положено истинному мужчине. Неудивительно, что юный Юрий Лакербай в свое время выбрал такой благородный вид спорта, как фехтование, и стал мастером спорта и чемпионом Белорусской ССР. Возможно, он поднялся бы и на вершину Олимпа, но, наверное, поэт в нем взял верх. А поэт и человек Юрий Лакербай не рвался первенствовать, соперничать. Недаром в одном из стихотворений он писал:

Уважаю при жизни забытых,
Терпеливых и мудрых людей.
Ведь не всем же ходить в
знаменитых

По газонам хвалебных статей.

Он мог быть первым. Он попросту не удосуживался быть первым по благородству своей души. «Дворянство, растворенное в крови, неистребимо, как сама природа» – кажется, сказано одним из поэтов Серебряного века. Юрий из достойного рода Лакербай, безусловно, был человеком с идеалами, а благородство, наряду с мужеством, являлось врожденным качеством его души. И хотя в одном из своих стихотворений поэт как бы ропщет:

Что мне делать с моей
родословной? –

Как дырявая сеть неуловной,
Для наградных анкет
неудобной.

Слишком древней и слишком
подробной,
Не бунтарской, не мессианской
Родословной

церковно-дворянской –
он достойно продолжил
свою родословную.

В своем творчестве, построенном

на стыке двух культур, Лакербай показал широкое полотно незабываемой картины бытия, с присущим ему живописным видением мира. Мне кажется, при иных обстоятельствах Юрий Лакербай мог бы стать великолепным мастером кисти. Он присягнул на верность и родной отцовской земле, и материнской стороне. По признанию самого же Лакербай:

«искусство теряет себя в пересказе» и, конечно, лучше всего взять в руки томик стихов и погрузиться в его мир, где так много говорят метафоры, где сдержанный голос поэта таит столь глубокие эмоции, что поистине кожей ощущаешь, что это значит, когда словам тесно, а мыслям просторно. Юрий Лакербай воспринимал мир во всей его полноте и ощущал себя частью всей планеты и видел тонкую взаимосвязь между всем сущим. И такие строчки, как «Твой Христос на распяты резном – Плоть от рощи моей, Нотр-Дам!» (стихотворение «Нотр-Дам и абхазский самшит»), и «Помяни, осенняя Франция, Дорожковичи Аполлинера!» (стихотворение «Где нашла себя песня»), свидетельствуют о том, что неведомо «по какому графику Сердце вещее движется к цели». Тем не менее, вещее сердце Лакербай движется к истокам своим и, ощущая себя частью всемирной культуры, он всегда помнит, что есть в этом мире место, «...где дом Гнездом соколиным кажется. Там принимали меня со щитом – И на щите – не откажутся!..». Для Юрия Лакербай – это отчая земля. Абхазия! На мой взгляд, к теме родины, родной земли, Лакербай подходит с удивительной деликатностью, ни в одном стихотворении слух не режет избыточностью метафор или выражением своих чувств на уровне немыслимых гипербол, чем часто грешат патриотические стихи. Не на разрыв аорты, а точными наблюдениями, он дает характеристику своей родной земле:

В том крае, где горит алыха
Желтой свечкой над темным
провалом,
Я, случалось, беспутных
встречал.

Но бездомных там не бывало!
(«По поводу одного завещания»)

А в другом, ранее написанном стихотворении, легком по форме,

как парусник уходящий за горизонт, но наполненном сильным ветром смысла – кстати, так хочется характеризовать многое из творчества Лакербай – автор непринужденно отождествляет себя с древним своим предком, живущим во времена колонизации родного побережья римлянами.

Осколок глины обожженной
Поберегу...

Легат поставил град опорный
На берегу.

Чужом ему, а мне родимом
Без громких фраз,
Поскольку был легат из Рима,
А я абазг.

(«Без корней»)

Далее, в небольшом по объему произведении ни разу не переходя в громкие объяснения читателю, вроде «я стреляю и нет справедливости, справедливее пули моей», автор показывает, что недолг век колонизаторов и легат, бросив выстроенный город, возвращается в Рим, поскольку «...никогда в покорность сильных. Не верил он».

Юрий Лакербай столь же благородно сдержан и в своей любовной лирике и так же щедр на детали, дающие возможность читателю понять и глубину его чувств, и боль его от потери. В замечательном стихотворении «Обмен», где чисто акмеистическое перечисление вещей перемежается чудесными метафорами, дается образ любимой без словосложения. Но как убедительно его желание обменять все, что у него есть:

На то,
Что создал Бог
Из моего ребра!

На выяснение чувств

По поводу любому,

На слезы без причин,

На праведную ложь.

На цвет раскосых глаз,

То близкий к голубому.

То пепельно-стальной,

Как амузгинский нож.

Убедительно потому, что автор несколькими строками, из которых четыре посвящены описанию цвета глаз любимой, тем не менее, создал живой женский характер – переменчивый, своеобразный. Как настоящий мужчина, и когда женщина не права, он извиняется перед ней, ибо

сводить счеты с ней не входит в его кодекс чести. И когда станет ясно, что «ты ушла... не уходя», своего одиночества он в упрек любимой не поставит, тем более, Юрий Лакербай считает: доля мужчины – рыцаря выстаивать одному и защищать тех, кто его защите подлежит – родную землю, семейный очаг, друзей. Поэт знает, что «только вместе выживает стая», но он выбрал путь отважных: «Но ты беркут, ты летишь один, никого с небес не окликай».

Однажды он написал стихотворение, навеянное статуэткой Дон Кихота, в котором встречаются строки как бы об испанском идальго, но, как известно, то, что мы говорим, больше свидетельствует о нас, чем о том, о ком речь. Итак:

Первая дерзкая схватка
С мельницей ветряной
И чести высокая мера,
Когда нам и смерть – не
сестра!

И эта прекрасная вера.

Что ржавая шпага

Остра.

Для меня в приведенном отрывке ключевые слова: «И чести высокая мера», камертон творчества и жизни поэта. Возможно, в каждодневной судьбе не всегда это было заметно, особенно людям, кому несвойственно вглядываться глубину явлений. Сам же Юрий Лакербай был не из числа тех, кому, как сказал бы Б. Шкловский «пафос необходим, как дача». Более того, поэт был чрезвычайно к себе взыскателен и, пожалуй, даже слишком требователен. Так, в завершающей строфе одного из моих любимых стихотворений «После турнира» читаем:

Я – полуузнанный поэт
И мастер сабельного боя –
Вчера моя погибла Троя.

Настал черед чужих побед.

Но ведь даже павшая Троя тысячелетиями будоражит умы исследователей, философов, поэтов, художников и просто мыслящих людей. А «Троя» поэта – его творчество – выстояла, вопреки предположениям Лакербай, и дает нам пищу для размышления и благодарности. Ибо человек умирает, а слово остается. Если оно того достойно, как у Юрия Лакербай.

Шыалуа ИНАЛ-ИПА

АЛАМЫС АЗЫШӘАХӘДАӘ

Сара исыздыруам ус изықоу, хәашьасиастарагы сыйздырам, аха ауасы иага дұзаигәазаргы, иареи уареи иага үйкән айтыштырылған. Иареи иага дұзаигәазаргы, ипсы антоу, иғән бзиа, ихы бзиа, иахъеин-уахеи уааигәа данықоу, дзыңсоу аилкаара уадафуп. Уи аилкаразы, егъырт зегъы шықаалак, адистанциагы атахызар акәхап: ашъха ашъапағы уанғылоу, изақароу узгәтағом.

Хышиқеси ирықәуп абри ашәкәы зтәү ипстазаара далаңнижъети, иахъагы ихъухыуа ҳәнде дтоуп. Уимоу, еиҳагы еилахқаауа ҳалагеит апсуа күлтүра зегъы мцахара тәрәек шагхаз. Зымекақ раңааз иусура ухәару, идирра ухәару, иаамысташәара ухәару. Ипсы еиңшбизиа ибозидгыл гәакъя Ақәа ырпшзо, длеи-фениа ага-ға дахъықәыз, итеитпш маңара азә дапсоуп ухәарын. Егъарааны дубаргы деилахан, егъарааны дубаргы дың-цакуан, знымзар-зны тәэмфахә имамызт. Дныдыххалон иғыз-цәа рөө, даргы адрухәа инеихатғылон, апсәа реиҳәон, иреиҳәон ажәабжы өңдікәа, настыи ишпейхәоз! Апсуа – апсышәала диацәажөн, ма ишпайдыруаз уи иара! Ақыртуа – қыртшәала, аурис – урышәала. Икан ииҳәоз егъырт абышшәақәагы. «Москвантә саауети, Қарт исзыпшуп, Ақәа саадымғылакәа сгәи иамуит», – ииҳаларын. Итегъ даатәандаз шүхәо, дөғатқыан

ддон. Апсны дықоуп шүхәо, Урыстәла аназарағы үара избахә уаҳауан. Итакхыз раңаасын, дызтакхыз егъеиҳан. Абас дышыгәатеиуаз, изхара-заалак уағтас үаргызы тынч дзаатышшәнмәтәлағзакәа, хынғажәи ңышба шықәса дышыртагылаз, тәға змам иғыбаақәа ихъизан, иаалыркыаны ипстазаара далтцит.

Иара шытә дықам. Дыр-цәйзит итахъдә, иғызцәа, иқәлацәа, даңызит ҳатырла дызғылайт үаргыл Апсны. Аха аеи ңысыр, адәи атынхоит, ауасы дыңсыр, иус – иажәа итынхоит. Абар иахъықәа ақын-мәа-әбамкәа иғынта ашәкәкәа, абар, иара итәи зхәо ага-зеткәеи ажурналқәеи, абар, ипшәма деичаҳаны еиқәлүршәаз ибиография, убас егъырт аматериалқәагы. Икамғын радиоуп, аха инеидкыланы урыхәаңшыр, урт иаадырпшүйт

акры зхызгахъаз, акры збахъаз, акры здыруаз ауасы изы-мариямхаз ипстазаара. Урт иаҳдирбоит ашәкәыфы ихъи-чра, идура, иусура, ирғиаратә «мыхурстакәа» зеңшраз; урт ибзианы ҳақәдирпшүйт ам-ғаҳастақәа дышырныз, дзын-кәз-дзынпаз, алитетуратә мәа ду ахъ ақылсразы, зны-зынла инаимғатешәа ақәзар-гы, ақәпара дызғыз...

Аматериалқәа излархәо ала, уи апсуа литература ахытқыртағы дғылан, настәи иара атоурыхъы дузалымхуа далахъын, үыдала илшаз раңаоуп апсуа драматургиес ап-суа новеллеи рырғиарағы; иара ибзоураны апсуа ламыс азбахә, ҳара ҳтәйлағы маңара ақәымкәа, ахәаанырцәкагы ақырцьара ирхәо иқалеит: уи дпратриот иашан, уи динтеллигент дуун. Уи – апсуа жәлар рпца Миха Лакрба – дуасын.

Асасцәа арахъ иаазгаз ақытантәи астаршын, ихы даағахан, ғааит: – Уналбаа, Шхангъери, асасцәа утоуп! – Апсышәала усгы наци-ттейт: – Иаакәымтәзәа асасцәа утаа-уеит. Ҳусура ҳалдыркөйт. Сгәхы пыштәеит дарғыз уарғы. Убаскан ара-тла ахыцәкәантә иғацаға хатса бжык аағит. – Бзиала шәаабеит! Асас изықәан еснагъ сгәшә аартуп. Дабацеи, үын-шары изымтәо, ари ахъычы? Уара иаа-сығтгейш, дад, Тараашь, сарғыз снаббаап нас.

Атла иалыртқарааны иааиштит, ипепиенуа ҳарданла итәйз амтәышә. Амтәышә адгыл ишынахъкысыз, ашаха иаамихын, үақа ааигәа иғылаз аиақәа инанипсалеит астаршын Тараашь. Амтәышә антаңәи, еита ашаха иаманы атлахъ иғхалеит. Уақа уи тәқа имылбааит. Иара ах-тәйдан дналбааит ауасы. Дылбааудан

иғнапык ара-тла ағыңа аиқөышаны. Ашъапақынза днаазарц ғбақа метра шигыз, дыпан, дынкадеит.

Абры аиқөын исасны изтаа, шәи-ғынфажәи бижъба шықәса зхытцуа, Бжъания Шхангъери. Зегъы иңъар-шьеит уи ишпра-исахъа. Үағоук, деи-ғекааны, иаигны дықан. Ишәын усуга матәақәа. Зхы-зәи тағаз уағын. Ибләкәа жәғанғаашшәылан, илапштарын, икәышын, иччаңш хан.

Апсәақәа еибырхәан, ианаибадыркәа, апшәма исасцәа ағынка инаицхеит.

– Аус ахъиуа сцаны дызбарц ста-хуп, – ииҳеит Пристли.

Асас иғаҳәара, ҳәарас иаҳаузи, иаарласны инарыгзит. Пристли днаргеит азахәа зқәыз ра-тла дук ааигәара. Ҳара ҳзықәан, уи иаабац ақакәын. Аиаттәара зхашшыу, апсуа қытақәа рөө шамаха иуңылом еидарас ажъ иатцам тәлакы. Ари ара-тла-гы убас ихъыны ажъ ақәжын, еилкаашыа узатомызт, ақаканқәа ракәу ажъ ақәзу реиҳа еиҳаны иғаз. Ағынцыхъа ақатцара азықәан үын-шабаабара атахзамызт. Үақа амахәта унықәтәаны ақакан аағенеи, ажъ над-кылала – уақа ағын.

Асасцәа арахъ иаазгаз ақытантәи астаршын, ихы даағахан, ғааит:

– Рәказшык усгы иудыррын уа-жәштә? – ииҳеит апшәма.

Асас даағашын, иңыз ауаа дна-рхәаңшны үс ғааит:

– Иарбан қашшоу уи ақы ҳәа шәйзә?

Атахмада иргизмалны даацәвы-ттачейт.

– Рғьама! – ииҳеит уи, – Иңғын-тәи-ттейт: – Иаакәымтәзәа асасцәа утаа-уеит. Ҳусура ҳалдыркөйт. Сгәхы пыштәеит дарғыз уарғы.

Убаскан ара-тла ахыцәкәантә иғацаға хатса бжык аағит.

– Бзиала шәаабеит! Асас изықәан

еснагъ сгәшә аартуп. Дабацеи, үын-

шары изымтәо, ари ахъычы? Уара иаа-

сығтгейш, дад, Тараашь, сарғыз снаб-

баап нас.

Пристли, акрыздируоу ҳәа аана-

го, ижәғашыркәа ихәда инадирғәэ-

лан:

– Сара сгәи иаанагоит, даараза

еицәыхароуп ҳәа. Шәара шәгәи

ишпәанагои? – ииҳеит.

Иүхәо иашам ҳәа ихы ааиртцысит

атахмада.

1 Апсуа уара ҳәа аүп ишцәажәо. «Шәара

рхәоит арацәа хыпхъазарағы маңара.

Аиаттәара зхашшыу, ахыцәкәантә иғацаға хатса бжык аағит.

– Упстазаара умыркыағын, нас

акәра ду нұмтүазар убап, – ииҳеит

Шхангъери, датамхазакәа.

Миха ЛАКРБА

ЦЬОН ПРИСТЛИИ ШХАНГЬЕРИ БЖЪАНИЕИ

Еицырдыруа англыз шәкәысфы Цьон Пристли 1946 шықа-саны дықан. Уи дасасны датан Апсынгы. Убаскан итаххеит, ипсадғылағы да-нықағызы зыбахә иаҳауз, апсуа таҳмадацәа ибарц. Ипхәиси, ғыңға ақыртуа шәкәысфәеи, аитагағи иңи үи дыргеит Тамшы ақыттан ин-хуаз, шәиғынсәжәи бижъба шықәса зхытцуа.

Амашына ағын агәашә инады-гелеит. Апшәма дықамызт. Уи акол-нхарағы ажъ итауазаарын аеңи.

– Аус ахъиуа сцаны дызбарц ста-хуп, – ииҳеит Пристли.

Асас иғаҳәара, ҳәарас иаҳаузи, иаарласны инарыгзит. Пристли днаргеит азахәа зқәыз ра-тла дук ааигәара. Ҳара ҳзықәан, уи иаабац ақакәын. Аиаттәара зхашшыу, апсуа қытақәа рөө шамаха иуңылом еидарас ажъ иатцам тәлакы. Ари ара-тла-гы убас ихъыны ажъ ақәжын, еилкаашыа узатомызт, ақаканқәа ракәу ажъ ақәзу реиҳа еиҳаны иғаз. Ағынцыхъа ақатцара азықәан үын-шабаабара атахзамызт. Үақа амахәта унықәтәаны ақакан аағенеи, ажъ над-кылала – уақа ағын.

Асасцәа арахъ иаазгаз ақытантәи астаршын, ихы даағахан, ғааит:

– Уналбаа, Шхангъери, асасцәа утоуп! – Апсышәала усгы наци-ттейт: – Иаакәымтәзәа асасцәа утаа-уеит. Ҳусура ҳалдыркөйт. Сгәхы пыштәеит дарғыз уарғы.

Убаскан ара-тла ахыцәкәантә иғацаға хатса бжык аағит.

– Бзиала шәаабеит! Асас изықәан еснагъ сгәшә аартуп. Дабацеи, үын-

шары изымтәо, ари ахъычы? Уара иаа-

сығтгейш, дад, Тараашь, сарғыз снаб-

баап нас.

Пристли, акрыздируоу ҳәа аана-

го, ижәғашыркәа ихәда инадирғәэ-

лан:

– Сара сгәи иаанагоит, даараза

еицәыхароуп ҳәа. Шәара шәгәи

ишпәанагои? – ииҳеит.

Иүхәо иашам ҳәа ихы ааиртцысит

атахмада.

Аиаттәара зхашшыу, ахыцәкәантә иғацаға хатса бжык аағит.

Абры аиқөын исасны изтаа, шәи-ғынфажәи бижъба шықәса зхытцуа, Бжъания Шхангъери. Зегъы иңъар-шьеит уи ишпра-исахъа. Үағоук, деи-ғекааны, иаигны дықан. Ишәын усуга матәақәа. Зхы-зәи тағаз уағын. Ибләкәа жәғанғаашшәылан, илапштарын, икәышын, иччаңш хан.

Абры аиқөын исасны изтаа, шәи-ғынфажәи бижъба шықәса зхытцуа, Бжъания Шхангъери. Зегъы иңъар-шьеит уи ишпра-исахъа. Үағоук, деи-ғекааны, иаигны дықан. Ишәын усуга матәақәа. Зхы-зәи тағаз уағын. Ибләкәа жәғанғаашшәылан, илапштарын, икәышын, иччаңш хан.

– Апшәақәа еибырхәан, ианаибадыркәа, апшәма исасцәа ағынка инаицхеит.

– Сара саит шәара шәтәйлахъ, шәыжәлари сарен ҳәбадырып, – ииҳеит Пристли, Шхангъери ихы наиқәкны. Атырьман еитенгейт уи ииажәақәа.

– Нас ишпрауткәеи уара¹ ҳапсуга жәлар? – ииҳеит Шхангъери.

– Макъана исқәара ағын сыз-дүрдүруа, шәыжәлари сарен ҳәбадырып, – ииҳеит Пристли, Шхангъери ихы наиқәкны. Атырьман еитенгейт уи ииажәақәа.

– Макъана исқәара ағын сыз-дүрдүруа, шәыжәлари сарен ҳәбадырып, – ииҳеит Пристли, Шхангъери ихы наиқәкны. Атырьман еитенгейт уи ииажәақәа.

АӘЫЦБАРАХ

Асахъатыхың Адгәир Ампар иңәүргақетта «Аамтақә арыжыра» мөсаңисит Аңызғақеттә зал хада ақны. Аңызғақетта иаанарпшит зымекх тбау асахъатыхың ибағатәра ган раңаала. Ари аңызғақетта иаңнарбейт Адгәир иңазара иңстазаара зегы зыңсахыз, рәниаратә қәша дуны шықалаз. Атааңә зегы ирбәрц рылшон шықсаки инареңдан аус здиулоз арғиамтақә.

Зегь реиҳа анырра ғәрәа қанаңеит «Аңардалык ағага» ҳәа хъзыс измоу иусумтә. Уи ағапқыя ахәапшәа ғымтқеа ақыраамта иғыланы, атқакы иазхәыцуан.

Адгәир иусумтакәа рәңығақетта мөсаңисхеит иҳаңсыз ашықасқәа рзы Германия, «Гублия» ахатә агалерия ағы, иара убас Берлин имфәңисуа аңызғақетта ду далахәйн.

Раңхатәи амш инаркны, Адгәир Ампар исахъатыхынтақәа рәңығақетта - хұс дуны иқалеит, асахъаркыратә пәтазаарағы.

Диана АХПХА

АЖӘЙТӘЗАТӘИ АЗАХӘА ААЗАРЕИ АФЫҚАЦАРЕИ ИРЫЗКУ АРХЕОЛОГИАТӘ ПШААХҚӘАК РЫХЦӘЖӘАРА

Аңсуа ажәйтәзатәи аамтақәа инадыркны ирыман азахәа хкәа раңзареи ағы қатдареи ақулытура. Уи иззианы ирныңшует археологиат, аетнологиат матәарқәа, иара убас, афольклори алитетарутирынтымтакәа. Сара иаҳа срыхцәажәар стахыуп Аңснытәи археологицәа ирныңшашаа ажәйтәзатәи абжъаратәи ашәышықасқәа иртынанкуя Аңсуа ҳәынтықарратә музей, Аңсны антыттәи амузеиқәеи рөи итәху аңсуаа ирзыку азахәаңзареи ағықатдареи ақулытура атәи зхәо археологиат пшаахқәак.

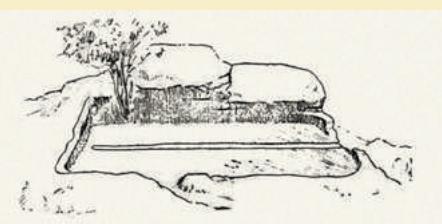
Убарт хазы ҳрыхцәажәозар, раңхы иргыланы рызбахә ҳәар алшоит Санкт - Петербургтәи Аермитаж ағы итәху, Гәдоута араион Бамбора ақытан 1930-тәи ашықасқәа рзын ипшааз, адунеи зегы зиңдердіріз аңыз иалху асахъа хкәа ҭарғананы изну ақатхы, иара убас, аңыз иалху ақәардә иқтәаны ағы ақатхала изжәуа ахатда исахъа змоу астатуэткеи. Уи атоурых ағы хъзыс иаңиит «Бамборати ағыжәғи» ҳәа. Урт анықартқа аамта аффатәи азқышықәса ҳара ҳера қалаанза иатданакуент.

Абарт археологиат пшаахқәа рыла иубаратәи икоуп ишеизаагәу ажәйтәтәи иаҳатәи аңсуаа рығыжәратә культура атрадициақәа. Иаҳа уажәраанзагы аңсуаа асасқәа дахъқәа анырыдыркыло иҳараку пату қәттараны ипхъаозу ақатх ала анықәара.

Аңсны археологицәа изныкымкәа ирныңшашаа, иаҳагы ирбоит, еиуеиңшым анышәаңш иалху ақапшықәа 2500-2600 ш. зхытқәо. Убас, Аңсуа ҳәынтықарратә музей ағы икоуп еиуеиңшым апхалқәеи ақапшықәеи ажәйтәзатәи аамта инаркны. Иара убасты, абжъаратә шыышықәса иатданакуя Очамчыра

араион Җақәашь ақытән ипшааз ахапшы да, насты ағы зларжәуа аматәарқәа. Ақапшықәа ырдагы ираңшоуп археологицәа ирныңшашаа ағыжәга хкәа.

Жәйтәнатә аахыс аңсуаа ирыман абаҳча злеилырхуаз амыруга хкәа раңзаны. Аңсны аиха иалху амыругақәа қартдо иалагеит изаатәиу аихатәи аамта инаркны 2600 ш. инеиҳаны, убри нахыс, Аңсны иқартқон аиха, аигәышә, азахәа злеилырхуаз ахызба хкәа ухәа убас еғыртгы.

Абра сазааттылар стаху M. M. Җрапш итітіаа ахәа иалху аиаҳа 6 метрак ирзынаңшша аура змоу, зытбаара 1, 35 м икоуп. Уи ахәхәтә ҭзамц ағы итаңканы иқатдоуп. Уи ахъантәо иамоуп аматра асахъа змоу ағы ахынтыааша атып. Иара аиаҳа ахат ақыри ақырымты рула ишыху. Уи аамтас иатданакуент XI-XII ашә.

Зызбахә ҳамоу ахәа иалху аиаҳа ақәшамықәша анышәаңш иалху ақапшықәа ырғышыхақәа раңзаны икоуп.

О-БЫЗШӘАК РЫМАЗАҚӘА ААЗЫРТЫЗ АПОЕТ

ЕИЦЫРДЫРУА АПСА ПОЕТ, АЦАРАУАҚ ДЕНИС ЧАЧХАЛИА ИХЫТЦИТ 70 ШЫҚӘСА

«Ашәкәң аиашазы даара имариоуп. Үара акыңхъга машына ағаңхъа уанынатәалак, ашың кәарма-кәарма иулұны аңара иалагоит!..»
Ернест Хемингуеи

—Денис Кырышъал-иңа, ааигәза исымты-хъашәеит їыңх Мос-квада аңсышдала итәйىз «Аңсуаңсақә ртөурых» захьзы ушәкәи бзиа!.. Уи даара ирыхәоит ҳтөурых тәңаафәә реиңш, ҳажжелар зны-сыз здыруазарц зәтаху зегъы. Акызаңәйк угәи еихъызышъя, уи атираж мачуп, 300 екземплиар роуп икоу... Сәрәи шаанагоит, ша-хәтәю изыхәтәю ироуртә ика-Җазар, аитатышыжыра хымәдада шаатххоит ҳәа... Ашәкәи зызкуи ҳәа азәаара зауарзы, уи аннотация ахәтәк абрака шаазгоит: «Аңсуаңсақә ртөурых». Ари аңсуа ҳәйнтиңаррағ 787-1072 ши. ры-бжысъара икалаң ахтысқәа еитаз-җәо жәыйтә ғылмтоуп. Хымәдада, 10-тәи ашәйшикәса алагамтәнза

ағара знаты алақызың аңсауда бир-
зен балшашала иғуан. Аха урт
анәмдәкәзә рхабар ықам.

Қартли бызшәахтә ари аамта-
нта еитаган 19-тәи ашәышықәса
агәтазы зны афранцыз бызшәахь, нас-
изныкымкәа еитаган аурысшәахь.

Атарауағ Д. Къ. Чачхалиа ари аамтантца ажәытә ақыртшәахътә еиңеигеит апсшәахъ, иааирпшит ажәытә ғымта иахәтамкәан «Қартли аамтантца» ҳә ахъз шартаз, атакы шдышроғашъаз, иааирпшуюйт зыгәрагара уадафу атыпқәа. Арақа иаз-тәреатоуп апсуа ҳәынтқаррағ апсшәа инаваргыланы, қартли быйшәагышиныкәиргоз афрағы. Ари ағымта ииара златцаз қартли быйшәалагыни күйекшүп арақа.

«Аңсуа пұсақәа ртоурых» – ажәйтә аңсуа ғыратә бақоуп. Хтысуп амилааттә тоурыхағ. Әңгі аартроуп аңсуа тарадырағ. Насғы атарапағашәкөй иацитказ атқаамта ала ииаатуеит ахырхарта ғыңғы – аңсуа хытхыртақәа рыттара.»

- Ҳатыр зәйәу Денис Къыршыал-иң! Зегъ раңхаза шудыснықәлоот ууубилеи, сыйнтаа 70 шыңаңса ухыйит! Уи маңара акәзам, шудыснықәлоот сыйнтаа шуанаршыаз Д. И. Гәлия ихъз зху Ахәянтқарратэ премия! Саргылы уи абжысытира салахәын, гәйкапа сыйбҗысы устпейт!.. Арт афбагызы даара ихтыйис дүкәоуп шахья ҳдоуҗатә қультурағы, ҳли-тературатә ңстазаарагы. Иахья адунеи ағы ищәкәйрөп икәу ачы-мазара бааңсы акәымзар, ууубилеи хымәда аңсуа театр ағы шинартбааны икәрәң! Җиззала, үбригызы ҳахъзап, уажәсү ҳаиасыт

*тара уңстазаареи урғиареи иры-
жаркуа азғаарақәа рахъ...*

Денис, ҳара ҳашқаңжаса
интернет ағы «Спутник Аңсни»
журнал «Аңсны ақазареи» инар-
тбааны ирнүлоит. Уртқ ағысыңа-
рагы рәғы уара ухъз бзианы ир-
тыруеит, улитерапуратәи унау-
катаенесүмтақәи ирызғымхап!..
Қалагап улитерапуратә ңұста-
саара иадхәалоу ахтысқәи рыла.
Шыңалагеи уара афра?! Даара акыр-
нұхама урғиарағы уаб Къаршыл
Начхалиа Аңсны еицирдыруа поет-
ты дахылық?!

- Хымпада, исыхәеит. Еиҳа ииашыны иүхәозар: уи слахынта азбейт. Сеизхарағы сыйблакъар зылуаз, иахъакәым санагозгы: «Ачахалиара умырзын» ҳәа иакәым ызымсырқатцоз. Ҳаб ипоетра наағс - дыртсағын. Иара усьыңжәа еинраала бзия ибон, дазғелы-иҳан. Игәйнкылара бзиан. Ажәеипраалақәа ғырхәала иидыруазрацәан. Урт ибжы тғаны дрышхөн ағны данықазгы, сасра да-кықазгы. Ауаагы, лассы-лассы қы уаҳзаңхъа ҳәа дыркуан. Иаргынхаан мап икуамызт, ихата бзия ибон азы, машәырынгы ңьара дағаҳо тасы имаңацызт. Сышхәыңыз акы-рынтә сақәшәахъан ҳаб Кыршыл ғабхәа Иасон Зақараиа «Иайрума» данизапхъоз. Ҳабду, ҳан лыла, ихата дагыруан, аха аңсшәа бзия ибон, да-паңацәажәартәгъы иидыруан. Ҳбара әә Тәарчал данғенеуаз «Иайрума гызсаңхъа» имхәакәан қалашья ықа-лызт. Саргырааигәаратыпкпшааны зырфуан. Ҳаб иаңхаша шыбзиаз қызыдыруаз зегъыираҳъан, еила-дауан. Саргыы исгәапхеит. Сыңсы

аны, лассы инымтәандаз ҳәа сы-
ан. Иsgәалашәоит, «Иaiрума» знык
таңханы дагъаалгейт, ҳан лаб, псеи-
гаха имтәакәан деитайхәеит: «Ла-
ныс умазар, даәазнык усзапхъя».

Санмачыз агәабзиаразы суалысынан ақынды, аайгәс іказ аурыс школ стартцент. Сеихабаңа, Валерий Канеи, апсуа школ ахъ инықөн. Дани ҳаби аус руан иара убри ашколға. Ағыны, адтцақә анықартцоз, ыбжыы тұганы ажәеинраалақә ртсон қызышқаала, сара урт сыңсы заны ырызызырғуан, срыйташыциуан. Уи айқарампа» ихүхүууа, иахъагы тәэс иттоушәа снарбалоит.

Афра саналагаз атәс уұқсазар, қалап Ақөзатәи аботаникатә баҳча шыңаққылареи, уақа еидырга-з атлақәеи атидаақәеи ртәсі хате-әзәпхарала антәмтә изөзіз акәхап апхызатәи сөйимтақәа рахь иуцхъазар ылшо. Уи жәаба рәғы сантәзәз акәын. Нас, иара убри ашыққас азы Евгени Твущенко ғыңғ итижкыз иажеи-раалақәа срыхцәжәеит сусумтәк өңе. Егырырахь зегзы Алитетуратә институт санталазнахыстыққоуп. И адагы, и қастцахъан цәаҳәнтә-атәи аитагақәа пытқ: саб иажеи-раалақәа, Баграт Шыныңқеба итәкәа, Памиль Плия итәкәа.

Схатәйк акы зығуазар, исзы-
амыгзар, изғыз убыс истцәагәон,
хаан уағы дзамыпхъо. Саб ибар ҳәа
ацәыпсуан. Саңыңхашьон.

- Денис, уара үфызыңда гәйітәркеми, 1968 шыққасызы М. Горкиң ишбезху Москвада алитетуратат ғылыми институт шәтәлеит. Ари даара ахтыс дүхеит ҳашәкәрығының, алитетуратының. Избанзар, уи үфызы алитетуратат ғылыми институт бзия усеңиң икәз ағәніп дүңсіншінде ишамлағацыз. Шығасык ахътә азәйк-ғыңызак талон, ха уи үфызы ҳлитературат ғылыми институт шамбағызыз! Ишәқалең бри ахтыс, изинициативада?! иекаара аус әзәкәра иқәылжыда?!

- Урт сара исыцмызт. Сара -
ара срыцын. Сара саб ари агәың-
тәү ажәабжъ аниаңа агәың ахатә
иқәдүршәахъан. Сара срыцлеит
иудыруазеи» ҳәа. Ахатә шеиे-
аахаз абас ауп. Иван Атарба, Апс-
ы ашәкәйәифәә реиҳабы, Қарт

пәкәысөңә Рейдгылағы абри
хайт. Москва иқаз, СССР ашә-
рығында Рейдгыла иатәу Алите-
нуратә институт ағызы изаамта-
нытәу аитагаратә миляттә гәйцә

қархеит, Рауф ида. Уи Владимир Аңқәаб акритика ақешахыны ихы ирекхан, иидыруаз шьюокырыла ахылаңшрагы ииңеит. Ажәакала, 1968 шыңқасызы 5-ғыңк апсусаа (Геннадий Аламиа, Лариса Азынпұха, Етери Басариапұха, Руслан Гәажба, сара) Алитетуратат институт аитагаратә кеша ҳаднәкүлелит. Уи ҳаналга дасуизкашәаз ала аусура ҳалагеит.

- Сара лекторс аус зуамызд Али-тературатә институт ағы. Са сызғызың къзыс иамаз - апсуа литература шыттагаңқәа ресминар анапхгағы қәа акын. Хымцада, институт ағы, ма иреиҳазоу акурсқәа рұғы аттарда даара акыр инатоит ашә-

кәйісібы. Үақатән атагылашасть, алекциақә, арғиамтақә рыхцәжәара, апрактикатә усурақә даара шашәкәйісібы дұрыптыреует, ибағатарда аршатеует, иартцаулоит... Уртакурсқә рапхъя ирталаз Кыршыал Начхалия иакәын. Нас - Шыалуа Сангадиа, Адықьса Цыниа, Анатоли

Дыныңъал, Витали Амаршын, Таиф Ацьба, Рушьбей Смыр. Атыхәтәңзә, қашибашъя ашытакъ аттара итсон Даур Начкъебиа. СССР анеилабга нахыс ти аттараиурта зеипшрахаз здыруа иара иоуп. Шытә Урыстәйла иалам ахәнтиңкәррақә рхатарнакүә дара охәнтиңкәррақә иныкәыргозароуп

уаҳу итало абитуриенттәе, уи еңш агарантияқәа рымазароуп, дара ыстыденттәе дара инықөйрғозароуп. Ҳәара атахума, ашә-көйфәцәа рейтцааӡара усгы акыр илақеит, аңдармықъатә еизықа-заашықәа аныбжыала. Амала, апсуаа даара иаҳнаалон уи ағыза арғиаратә ааӡашы, абыржәгы аитагаратә ус даға аамтәк еиңшымкәан актуалра анаиу, ахәйнітқарра ағазарағы зба-ши аз аттаң проблеманы иззакалыт-

сыңқәынан. Ус хара сыйхәыцуамызт. Атара салған шытажь ейтазгаз ажәи-нраалақәа ирылышкааует Тайф Аңьба итәы «Гитара плачет снова, до рассвета...», Рушьбеи Смыр итәы «Ливня летнего мотивы...». Даара исықеманшәалахеит Геннади Ала-мия иажәиенраалақәа. Уи хаз хтыс-ны иқалеит сара сырғиаратә пәстан-заарағы, апсуа поэзия аурысшәахь аитагара атоурых ағұбы.

Сара автор синтиматикасит ис-

- Денис, уара аңсышалагы үрысшалагы шузеңшы ибзианы үфуеит. Үажәенраалақә ассиршә агитарағызы ашәа ианұаны шүхәоит. Сынтаға Д. Гәлиа үхъз зху апремиа зуанаршъаз уәшкәө «Апоезия зхылій»а иануп уара убасгызы аңсуа поетцә раҗәенраалақә аурысшәахь еиңтәганы. Үрт ирециоуп: Дырмит Гәлиа, Омар Бейгә, Иуа Коғониа, Миха Лакрба, Баграт Шыныңқәба, Кырышыал Чачхалиа, Анатоли Аңызыңызгал, Никәла Кәйиңниа, Мушыни Миқаша, Мушыни Лашәриа, Таиф Аңьба, Борис Гәыргәлиа, Геннади Аламша, Владимири Зантиарша уәхәа убас ирапаңәғаны. Аңсуа поетцә анеиңтоуго, үрысшәала шузырыңдажәә, зыхышыңғақ ештаміңуа, арахъ да-еа ажәәк ала шүңсаҳың угәры иа-тахымкәа, «шумтыңахаҳьюума?!!» Мамзаргызы, үажә үхъз сәделапшәом, поет дук иңәан еиң:

«Переводчик поэзии – король,
Переводчик прозы – раб!» ҳәаны
уазыңы!

- Айтагара ус агъама рацхъа иснырит, сгәана, акыр ихъшәаны. Алитературатә институт алгара са-назааигәаха. Иара егырах – ажәеи-нраала афрағыбы. Сдипломтә усу-мтақәа иргәылалаз иреиуоп са-жәеинраалақәа: «Зубры», «Я без коня не представляю деда...», «На перевале», «За годом год, как час за часом»... Аттара саналга ашықәс азы Москва акыныңхъа рбейт сара исеи-тагамтаны Дырмит Гәлиеи Баграт Шыныңқебей ражәеинраалақәак. Акыс, Дырмит-ида Гъарғы уаанзатәи аитагақәа ашәкәқәа иргәылхны са-стәкәа рыла ицсахит. Ас еиңш икоу ахтысқәа лассы иуылном. Аха...

Абрақа сәзы иауам уи алагамтә аасымгар!..

*Безыда иқәхаз сынча,
 Ҙааи су идырчалааз,
 Сара сеңашәкәя зхала,
 адунеи ианхалааз,
 Уаазгазеи, рыңха,
 abraхкыга убама?
 Баша скытта уналийны
 ңшак науурсыры уаама?*

Есенин иеиңш ишоу апоет тагара аңсуа ихгыы итамшәап, дагъаламгароуп. Аурыс поет зыышәаҗәо аурыс ңасбареи, уа ңасбареи зыңзак еиңшым. Ъ - каршәроуп, арах - шыхап. Уах аңсабара, атлақәа, иаҳап, аңсы рхатданы, хаз персонаж-аразкы чыда рытаны ирых-жөйт, ашәа рзыркуеит. Ҳара ағыза атрадициа ҳамамызт. Асш ишоу аиқәымшәаракәа рыйдаа уадафракгыы аңын: артенинраалақәа ашәаны ауаа ирышәаҳъян. Иаҳхәап, агитара иану-оц азы, цъара акы иалмыхәаҗәо шәозароуп аритм, абжықыңғ-рақәа, еиқәшәозароуп амузыкеи рақәеи. ЦДЛ ағы Фазиль Искан-1984 ш. иғәйікатагас Есенин кәенинраала «Сгәирәфазом, сахь-иуам, сгәы еиқәхәлан...» изыс-сит. Саңхъаны сшаалгаз еиңш: «нис, уаҳа кагыы умсыр қалоит!» - ейт. Нас, иғәы дәңдәажәөшәа, аха кыры рдуны, абас иреиҳәеит нас-шәа игылаз аурыс шәкәйіфәа: Есенин шәиңхъаны шәгәи ианыруа та, еиҳауп сара абыржәи слымча аз».

Аңсұа литературағы шыға краа-
тцуеит аитагаратә практика хаңы-
ркуижътеи. Ашедеврқәа рахъ иҳа-
пхъазоит, иаҳҳәап, Баграт Шынқәба
Руставели ипоема ақнытә еитеигаз
аңыптқааха, Бараңашвили иқнытә,
Шандор Петефи иқнытә уҳәа... Еи-
ҳарак аңсұа поетқәа аурысшәахътә
аңсшәахъ еитаргоит. Аха поетк ңыс-
шәалагы урысшәалагы ажәени-
нраалақәа ифуа, аңсшәахътә аурыс-
шәахъ еипш, аурысшәахътә аңс-
шәахъ еитеиго, уахъгы арахъгы –
профессионалтә ғазараны, аңсұа
хұғы иқамлацызт. Еғырахъгы ұзара
иқалахъеит ҳәагы ҳаздырам. Аха
Ҳазшаз зегы имчуп.

- Ажурнал «Алашара» иаралыбынан көбүрүлгөн аның таңбасынан табылады. Бул жаңы ажурналдың таңбасы болуп саналады. Аның таңбасынан табылады. Бул жаңы ажурналдың таңбасы болуп саналады.

Денис, уара асахъаркыратат
литературағы маңара акәзамы
даара уңында раңауып атойын
рыхта наукағызы!.. Аасында сары
гәахәарыла исыйхәжат үшәкәкәзә
«Аңсуада раҳра Баграт II ишәй-
шықәсази» «Аңсуаң сұхада рәңеу-
рыхи». Арт ашәкәкәзә Аңсыны хым-
ңада инартбааны иззыргататеүп
аралық шаарлыуң ҳәм оорых шы-
қаңәкәзә ғағаңа!.. Уи уара уоңын
зегъраңхыа инартбааны шаң-
зырбаз!..

- Атқарадырра снапы аласыр-
кижътеи шыңа кыртцеит. Өнімділік
шыққаса ирзинапшыеит. Раңхана
акының ахь сәғертиңде салагеит ар-
хитектура иазқу астатаққа рыла
(1975). Нас атоурых, археология
апсуара. Сзыңхъоз раңаңан, акарты-
тека аиқөйршәара салагеит, ама
териалқа агәйілбаан, акопиаққа
рықұтыхны, ендізахыланы, аңа-
рхатдо, еивасыргылон, еиқөыстон.
Шыбындың снеини Ленин ибис-
блиотека анадыркуазында уа сый-
натәан. Акындарды аамта сенгізаны
зыңзак санымцозғы маңымызт. Уи-
сыца аганахъала аprobлемаққа сый-
цәйрнагеит. Аха хыққасы исымаз
иахъагы исымоу: апсуа жәлар иры-
мазароуп дара ирыхәтөу атоурых-
иаша, атоурых-гәыттега. Убрі ағыза
атоурых шұhamaz агера згон. Убрі
саяштын.

Иахъагы, 2020 шықасызы, амег тросталаны аусурахъ санцо: «Станция метро «Библиотека имени Ленина» ҳәа анырхәалак, абиблиотека савсыр ҳәа сшәаны, сыйтъаны сандәйкәло җалалоит. Нас саангылоит Сгылоуп, сзыхъяз здыраанза. Фышықәса иааицмыръякәа сахының җәалоз, сархагеит. Ажәакала, исымоу ашәкәкәа рнаас 62 том абхазология аттаразы зда псыххәа ықам

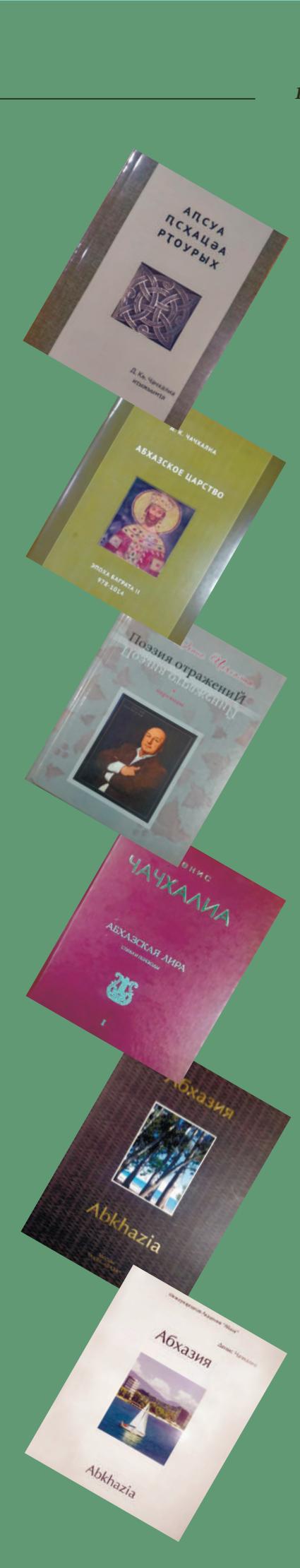
антцамтақәа, астатақәа еидыскыл
леит: 4 томк - архитектура иазкны
убриақара ахытқыртақәа ирызкны
ақырысиянра, аетнография, афоль-
клор, амифология, акартография,
агеография, атопонимика, апсу-
бызышәа ухәа, зеиуахк утаху... Зак-
аамта, зақа аңара, зақа агәамч-
ахшығ... Анауқаттаара азәң
ағәабзиара инатахъазар - саргъы-
иснатейт.

- Денис, сара даара истәхү
Аңснытәи аҳәйнҭарратә уни
верситет ағы ирыйстарң аидеен
бзия! Ішзала, абри ачымазар
шааҳхаҗгалак, Аңсны атоуры
иазкны, ғымз рахъ знык иадамза
ргъы, иахәттоу ахә узшәаны, унар
ئхъаларң инартбаау, ауаа раңа
злахәу алекциақәа ropyхъаразы
Насгыы, урт алекциақәа, Аңсу
хәйнҭарратә телехәаңшарал
ирыйштыларң. Үақәшаҳаттар
сөзизәен сарен гәыңғык ари ау
ҳаҳаҖылоит!!

- Щыгамта бзиоуп. Садғылоит Иқастоит. Уаргын уажәа уаңшәымас Ҳдырра, шыкәсү рацәала еидых галоз ҳұышәа, еитқагылаз ағас ирымадатәуп, урт рхы италароуп, ылападшәа артбаароуп, ыбәр еитңаароуп. Ирахто аинформация гәырғылаңдашаха ырмч-рылша иаз нархароуп, аихаҳара ргәанарпхароуп, еиҳа ағазарах иштыхны инар гароуп атоурыхтә хәыщыша, адуне ағиашыша афилософия иадкыланы Ажәалагала бзиоуп. Амса ҳашә иқалозар.

- Денис, иаҳбатәи ҳаиғәзә жәара схы иархәаны шудысның ҳәалар сұтахун, аасигәаза иаҳбатәи қызындың шамашының «Аңсина Атқаарадыррақәа р-Академия ҳаитыры зәңү аドоктор» ҳәа ахъз! Уар аңсуа ңұхағ есымша гәықала дүйнешу! Ҳара иаҳтәахун, ирласырылласны ҳүргәзырғыларың, уажәен нраалақәеи, уесітәгамтәқәеи унаукатә тәаамтәқәеи рыла Псра-зра ақәымзааит Дирижир иұазхүйәз аүқа, үйхәаңтәқәара рымамзааит уи иүелан зәаазхұаңхыағүәа!..

- Анцәа иуциҳәаит. Өазныңзай!
Аиғәзәажәара аниңең
Анатоли ЛАГӘЛА

Заира БАРАТЕЛИА

МАТЕНАДАРАН

Изакөзызеи Матенадаран? Иааркьаңы ахәара уадафуп. Ус ауп ишыкоу рәниамтақәк, ега ухәаргы, ега ажәа уазқазоуп ҳәа упхъазаргы, атыхәанза ртәи узәазом. Уи убриақара итцаулоуп, иҳаракуп, икоуп-икәзоуп, наунагза, абри адунеи еипш, аамта иацәшәазом.

Матенадаран тоурыхуп, фырхатцароуп, ажәлар ргәамч ауп, рхәыщроуп, рдирроуп, тыхәаптцәарада тцароуп, ттцаароуп, хәыщроуп... Абас зегзы ак ақатцара иахымзо ианелихау ҳаамтазы наунагзазы ирениоу, ахәа иалху архитектуратә ргылароуп. Азбахә умахазакә, изызку узымдырзо, баша ақалақ үалаланы ушнеиу, машәиршәа уапхъа иаацәиртцыргы убла хнакеит, ицюушьоит-илакүушьоит иубо, уазааигәахаңыцхъаза уцәаныррақәа ухымхәиуа иара уагоит. Амардуан ухало, ухало ушнеиуа түнчрахойт, итыхәаптцәарадоу адунеи ашә уаалагылазшәа

ихарахоит иссоу, ипшшәйдоу ес-енитәи агәирфақәа, ашытыбжықәа, амфақәа ркынтии иаафу ацәажәабжықәа. Уа иғәгәу, ац-цакра змаабуа ахәицрақәа атакхойт.

Ара ахәа цөыш цәажәоит. Иласза, илахөүхза, ауафы ина-пы иамырәниакәа ахала, праба-

рарәиарак еипш, анцәа инапала ахәа иалиаазшәа иубоит. Мап, ари ацсабара иарәиенит, амза-ра ауафы абас абриақара уи дза-зааигәахарымызт угәахәып. Ҧызы-зхам аматәар абас ауафы изыр-цәажәом ҳәа рыпхъазон Пагани-ни изы. Уи ма ихата дағыстауп, ма искрипка сыйстаа мысхәк атоуп ҳәа иғәра ргомызт усқан, аха уажәы, ҳара уи «ағыстаа мысхә» закәу ибзиатцәкъаны еилахқааеит...

Ицъашхәуп қазарак арәиамта аҳасабала анырра иунато Матенадаран. Ацыри ахәәи ирнаало аерман нбанқәа еиқәзыршәаз Месроп Mashтоц ихаан аахис еиқәырханы иааргоз анатфырақәа рytçeaхrazы ҳаамтаз ирәиоу ргылароуп Матенадаран. Ҷакатәи аетажқәа рөи имбаауа-импсуа атың рзықатдоуп зыттаара moy, зыпхъазара аилкаара иахымзаң анатфыра шәкәкәа. Ашәкәкәа, ашәкәкәа... Аха ааргәи өйтгәзом. Уажәшьта зеилкаара

уадафахъоу анатфырақәа тыртцааеит, иацхъоит, ихырфылааеит. Матенадаран, Месроп Mashтоц ихъз зху ажәйтә напфыратә наукатә-еилкааратә институтуп. Уи апхъа иара Месроп Mashтоц аскульптуратә бақа изгылоуп, ахәа тзы ағы рафхъаза иихәицыз анбанқәа рыла апхъа ианитказ ажәақәа агәылпыккоуп. Ак иафшәар ҳәа дшәошәа, дшамхнышланы иацхъа дгылоуп ацкәын қәыпш.

Иахъа уажәраанза иаанханы икоуп итсафы иааникъыз Mashтоц ицтазааша атәи зхәо атоурых. Закәйтә патукәтцара дуузеи иримоу ркәытга ду иахъ! Зтцеи қәытга ду ипату аныкәгара зылшо ажәлар ахан ибжы-зум ҳәа ахәоит ажәлар рхәамтә. Уи хымпода ус ауп. Нас уи ус акәымзар, изакә мчузei аер-ман жәлар ишыартцәрах икоуп ртуюрыхмәа ианыганы еиқәырханы иаағаз? Мамзаргы, закә мчузei изыхъчаз, имырзқәа ҳаамтазтәи аргылара ғашшахәи ақны итәху ашәкәкәа?

Матенадаран хыхтәи аиха-гылағы асаркъатә хыбра атака ицәиргәқтәоуп зегъ реиҳа идуу аерман напфыра шәкәы. Уи ақатцара быжышәи ҳәыс цәа ақәдирзызаал. Икоуп ара жәа-са грамм скапануа шәкәы хәыц-закгы, напыла итыхын, сахва пшзала еиқәыршәоу ацсабара-тцаа иазку рафхъазатәи аерман шәкәы, ахәш злырхуа атиаақәеи ирхәиштәуа ачымазарақәеи ртәи зхәо ашәкәы, ажәфан икы-ду аиатәақәа ирэзку ашә-кәы. Хәы змазам малны ара иримоуп ажәйтәзатәи аерман тоурыхтцаафзәа Мовсес Хоренци (V-тәи ашә.), Егише, Лазар Парбеци (V-тәи ашә.), Гевонда Ереца (VIII-тәи ашә.), Киракос Ганձакаци, Степанос Орбелиан (VIII-тәи ашә.), аматематик, агео-граф Анания Ширкаца (VII-тәи

ашә.), ахәыштәфы ду Мхитар Гераци (XII-тәи ашә.), русум-тақәа, Григор Нарикаци (Х-тәи ашә.), Фрики VII-тәи ашә.) ражәенираала шъахәкәа.

Матенадаран итәхнү иримоуп ажәйтә бирзен, алатин, асириатә, ацъамтә ухәа убас егырт абызшәақәа рыла ифу ажәйтә напфырақәа жәпакы. Ев-сеи Кесарииски (IV-тәи ашә.), Филон Евреи (I-тәи ашә.), Диониси Александрийски (III-тәи ашә.), Ефрем Сирина (IV-тәи ашә.), Тимофеи Елура (V-тәи ашә.), Иренеи Зенони ухәа убас егыртгы русумтақәа бжяз-хьеит, аха иаанханы икоуп арақа ада уаха ғаргы иуылмло аер-ман бывшәала урт рейтагақәа. Ара иубоит рафхъазатәи икың-хыны икәтдоу аерман шәкәы, рафхъаза икыңхыны итыхъыз аерман журнал ухәа убас шақа ғашшахәи, убас шақа рхәыцга. Ирхәоит Матенадаран ақны макъаназы итәаа апсугаа апсугаа рхылтшытреи ртуюрых атәи зхәо анатфырақәа уызы-

Р. S. Ашыңца ауафы иакәым инарқатцозар, иаҳыакәым ихы архозар, ицәафа баапсуп. Амала икоуп абзия узырқатдо ашыңца. Абас еипш ала шақа ирыйта-шыңтәзүеи аерман жәлар иримоу азы! Гәаҳәра дууп ҳажәлар, атоурых барбал аамта иаткамзуа, имбаауа-импсуа, азхыңца иамго, амца ззы-миаиша иаанхо, иаанхазо ақы рзааныжыры. Есенитәи атакхара ссақәа ириааины, ҳазтагыло фажәи актәи ашәышықәсәзтәи аамта абарбал атәи зхәо абақа ааныжыра рылшар, еигүу икоузи ажәлар рықазааразы.

Матенадаран ақны макъаназы итәаа апсугаа апсугаа рхылтшытреи ртуюрых атәи зхәо анатфырақәа уызы-

Нонна ҖХӘАЗПХА

АҚАЗАРА АХӘЫШТААРА

Акәатәи Ахәынтыккаратә Акултүратә тараиурта жәлар рқазара иахәыштаароуп. Абрақа ауп ажелар ығының тұқындағы қызығынан иғиоз ышәхәаратә, ырқеашаратә қазара иахъя апсы ахътоу. Уброуп, уа аттара эттөн ахәынтыккәен ағари ршъя-рда иалоу жәлар рқазара абзиабара ахърылараа зо. Дышхәычу уи агәыбылра зауз ипстазаара зегбы иаңзаауейт, ихаштзом. Аха изыгхаз, изымбазгы ишигу даанхойт, иара уи изгәамтозаргы. Жәлар ращәаҳәара, ырқеашара, рмұзықатә қазара азыхъ цқыа иағызоуп. Уи агәыбылра ағар рылазаара зыбзоуруо аттараиурта аиҳабы Сира Ағзпхай зус иазқазоу артсағцәеи роуп.

Атцарапиурта 1974 шыққасанза на-
пхтара азтоз Қаңшы Анатоли иакыны.
Иштәхь, усқантәи аамтақәа рзы
ГИТИС иалганы ихынхәйз, абалет-
мейстер Едуард Уахайд-ида Бебия
напхгағыс дәртцеит.

хәйчу згәйбылра ркуа рыжәлар
рдоуҳатә культура еснагы ишрыңу
иаанхонит, ахаанғы ирхаштәзом.

Ақеатәи Ахәныңтқарратә Ақуль-туратә тараиуртта аартын 1956 шыңқасазы. Раңхъаза еиҳабыс иамаз Қаңшы Анатоли Семион-иңде иакәын. Ишаартыз Қарттәи аттаралашаратә тараиуртта иафилиалны акәын. Сира лажәақәа рыла, Қартынтың азин қарымтқақәа акғызы қарттар қалаゾмыйзт, аха Қаңшы Анатоли илиршейттии иағығаны Адсны Ақультура Аминистраторра ашқа аиагара. Раңхъатәи аамтақәа рзы иқан ахореографиятәи ахор-дирижиортәи ақешақәа. Анағс, Иван Кортуа иңхыраарала, ахор-дирижиортә қәшәаркны иаадырттит жәлар рмұзыкатә архәағакәа рығқәща. Уи анықалаз

1966-1967 шыққасқа рзы акыны. Убарт аамтақа инадыркны 1980-тәи ашыққасқа рқынза уака иканабиблиотека-рттарат өңеше. Аха насы адыркын, иаадыртит ахореографият өңеше.

Атараиурта 1974 шыққасанда на-
пхара азтоз Қаңшы Анатоли иакөйн.
Ишъяхъ, усқантәи аамтәқәа рзы
ГИТИС иалганы ихынхәйз, абалет-
меистер Едуард Уаҳайд-ипа Бебия
напхгағыс дәрптейт.

Едуард Уаҳанд-ица Бебия атара далганы арахъ данаауаз инаркны хықәкыс иман акәашаратә ансамбль аиңқаара. Иахъя еицирдыруа Аҳәй-нитқарратә акәашаратә ансамбль «Шъараатын» 1970 шықәсқә рзы ари атараиуртағы ауп иахъиз. «Ансамбль «Шъараатын» иалаз акәашацәа иршәйртцоз ахъырзахуазгыы уақа акәын, азахыға амашыныңа змаз иааганы уаҳынла шаанза итәнди изахуан», - ләзәйт атараиурта иахъатәни анатхигағы Сира Ағзәлхана.

Ари атараиурутағоуп иахъе-
текаахаз атыпқаңға рышәаңәаратә
ансамбль «Гәындагы». Анағс, уи
Роза Чамагұуапқа деихұбны Ақәа-
тәи афилармония ашқа ииаган. Адс-
ны ахақәитратә еибашъра иалагаа-
нза атараиурута бзианы еиқекаан,
агастрольқәа маңымкәа рыерыла-
дырхәхъан. Аибашъра ианалага ахыб-
ра ааха ғәгәа аиуит. Үақа ақыртуа
архәтәқәа руак аштаб еиқекааны

ирыман. Уи ахықаз Алашарбага ақаблағы ақеын. Архиви амұзықатә арқөагақәен зегбы рблит. Ааигә инхоз, ағыншықа иганы иртқәахыз айн-струментқәа акық-әбак еиқәхаз рыда.

Аибашьра анеилга, атараиурт аусзуғцә хыбрада иаанхеит. Аха ари атараиуртазы зىбабаа даараирацәз, атарақәшә аихәбыс икәз Римма Чекъмезова лыфны рееизыргеит. Нас рхы ахъыттаркыша ахыбра иашыталеит. Убарт аамтақәэрзы Едуард Уахайд-ипа игәабзиара уашәшәйрахо, илымшо даналага, атараиуртә еиҳабыс ахореограф Алықьса Аршба джартцеит, аха шыкәсык ашъяхъ инижьит. 1995 шыкәсазы атараиуртә аихәбыс джартцеит, иахъа уажәраанза уи аматәазызу Сира Ағзұхә. Үскан Акультура Аминистрс дыѣкан Къасоу Ҳагба. Игәартеит абыржәы атараиуртә ахықоу ахыбра, аха ус инеини изығналазомызт, закәнла имфақәттәйин. Сира илызбеит Апсаны Жәлар реизара адепутатс икәз Геннади Аламиа диҳәарц, уаҳа цсыхә ықамызт азын. Гагра ақәғылара рыман, ианалга, Геннади дыңшааны, диңни Ақәа дааны, амашына алашарақә ақәырпханы ахыбра илүрбеит, иаргыы игәапхеит, убас ала уажәы иахъығону ахыбра роуит.

Ахореографиятә қәшеси жәлар
рмұзықатә рұзғаққа ырқәшеси шы-
қаң иааныжыны русура иацыртцеит.
Ахыбра маңара акәзам, амұзықатә
арқұзғаққаңы еиташъяқырыгыла-
тәын. Аибашьра қалаанза амұзықатә
арқұзғаққа ахъяғартцоз Қарт акын.
Аибашьра ашытахь Едуард Бебиа
Москва иағеитцеит, аха Сира ишаз-
гәалто ала, аурыс инструмент фор-
маққа ырттаны иқартцеит, абжықәа-
гы өакхеит.

Айнструментқәа рықаташыагы, рыбжы аргашыагы изтәу ажелар ршы-рда иалоуп. Рұзғагада ианынха, Сира ртцараиурта иалгахъаз Уасил Арухан амөи дшазқазаз лдыруан ақынта, иңені иқаз чамгәирк ил-тейт, абри иағырпшны акы ҳзықатца

ұза. Ұсқан ирзықаитқаз ачамгәyr уажәгъы итәахны ирымоуп. Иара ианықаитқоз: «Сира, абри ауп исылшаш», – ұза ианитқаз ағыра шану.

Ари аттараиурта иаазаз ақыбағ злуо ақазаңға раңғағуп, еиңирдышура апсуа көашаңға: Фазылбей Қызыра, Кристина

Кандид Тарба, Владимир Кеарчия, Маиа Герьзмаапхა. Ашәа азқазаңә Отар Хәынҭария, Роза Чамагәүа. Отар Хәынҭария ари атараиурта ашьтахь Москва Ақултыратә институт далгейт. Дгъежыит атараиуртахь, уақа иара ибзоураны еиҭашыңқәгылеит: ағырлын, асаркъал, абықъ, аинқъагақәа: ақъаңқъаң, аңыжъ, ағәи алабеи, - уәзә.

Ари атараиуртағоуп Отар Хәынҭария иаянеңикаа Жәлар рмузыкатә архәагақәа рыла ишъақәгылоу аоркестр. Атараиурта 60 шықәса ахытреи иара 60 шықәса ихытреи еиқәшәеит, убасқан аоркестр Ахәынҭарратә оркестр хәа иқалеит, аха иара дахымзазеит, идунеи иңсахит. Ашьтахь уи аоркестр Отар Хәынҭария ихъз

Уафтац, ғыңыз еивагыланы ағырлыптын адырхәартә еиңш ирымазамызт, ахыртцеит, уажәы напхгара аитоит Денис Арухаа.

абжъқәа еиқәшәазомызт. Отари Уасили еидтәланы ағырлықта атональностқәа рыла еиқәйршәаны, ғыңға еицадырхәартә иқартцеит. Абықьгы убас – иқартцеит. Апхъарца ду – абас – апхъарца, алты, апхъарца. Казартта дук ағы иқартқазшәа ауп ишықайти Уасил Арухаа.

Атцарапта аиҳабы Сира Ағзұпа лгәры иалоуп ақытақәа рөғи зыңсы ҭаз жәлар рашәаҳәаратә күлтүра иаҳыала ипсүлемене иаҳылықо. Итаң-ны игылоу акултүратә ғиңқәа рөғи уи аңсы ҭататәуп. Убри азы ақытақәа рнапхғасқәа ағар атцараптурдахь иаарыштыр, ара иааӡаны ирзаҳ-

2008 шыққасы атқараурута ахъз
псахны Ақөатәи Ақулытуратә тара-
иурта ахъзыртцеит. Ихәнынгәрратә-
ны ианықала астатусгы ағаңсаҳит.
Уи ашытакъ азин роуит ахъыттәи
школ аартра. Ахъыцқәа иддиртқонит
ахореографиес жәлар рмұзыкатә ар-
қәагақәа пархәашьеи.

Аттараиурта ажәйтәәни атрадиция иаңтцо, ираазо ағар Урыстәылақа еиҳау аттараиуртқаңә раҳы идәыкәвыртоит. Иалганы иаауагы раңа-ғны уақа аусура иалагахъеит. Урт дреиуюп Иана Цәеипхә. Иана, Краснодар Академиясының институт ахъ рәғиб ахәмдес.

Сирасы Асзхада, дақазар, дыпстап-
шысында узды.

данцоз Сира илаожвалысит баъхдало абалет студиақә рөя апарда баъвагыланы акәзаргы брыхәаңшла, ишъткааны баа ҳәа. Избанзар, ҳара абалетгъы, атсақәшькъарарагы, аоперагы, зегъы ҳамазароуп ҳәа илыпхъаозит акультура тауланы издыруа атцарапурта аиҳабы Сира Ағзىдҳа. Иана Ҷәеипҳа лыртсағы илалхәаз налыгзейт. Убри ақынты, ахәычтәи школ анаадырты, абалет аедементкәагы адаргалеит. Иана

алектиттасын аттаратын. Нана уа илаараз атыпқа Кристина Чоктуапқа ддәйкәсиртцеит Санкт-Петербург абалет школ ашқа. Убри аттараиуртағы раңхъятәи аңсуга тыңқа – балерина драазеит.

Лара ишазгәлтө ала, хықәкыс иримоу амға азәй идамхаргы даҳ-зангар, усала ҳқультура дазхъа-харпшыры, азәзәала еицилан ағар шақағы ҳзеңкәсирхо ҳәа ауп. Уи аб-

ратәи ҳартсаңәа ирыбзуюруп ҳәе
ильцхъазоит. Ари ахәыштаара еиха-
заша, Ҙхъака изгаша, изықәгәйгүа
артсаңәа рымоуп. Урт иара аттара-
иуртағы ауп иахырааぞ. Аха ҳхы-
қәкы назеит ҳәа утәар, иқастаз аз-
хойт ҳәа уаангылар аузом, усқан
уахышкоу уаанхойт, иузхазом лхәеит
аттараиурта анапхагасы.

Апхъякатәи ацеицшгың даара ибзианы ауп ишылбо. Амала, гәлас илымоуп жәлар рашиақә рыртца хыысқаханы иахықоу. Жәлар рашиақәаратә қәша - атцарапуртағы ирымазар лتاуп. Усқан уи ахырхартагы шытырухан. Ҳәарада, уи иалго зегбы зшәақәафәахаңом, аха азәй идамзаргың далтцыр ус бзиахоит. Уажәй ишцо ицар, жәлар рашиақәаратә традиция ызыент, лара лгәаанагарала.

Есышыңқеса, шыққасыктәи русура аихшыала қато, Ақөтән афилар-монағы ахәапшылар рәеңдік маңынан да даараза айыбабаң да зуу акоуп, аха ахәапшылар рыхешшылар ҳаракы зөгьы аарханаршуетит, рәгем азжауеит. «Иуаа зоз рыбзиара ануаха-лак еиҳау қәғиара ықамзар қалап», – ұлар Сира илымоу ағаанаңгара хымда-да ииашоуп ухәар алшоит.

Aбар ңышышиқса үйеит Аңсуа телекеңәншара аефир ақны икоижьтөи авторттә дырратарға «Ажәеңшыяа». Аңсуаа рыйашарыцаратә ңасқа, изықенікәтәу, ихадоу апқараққа ирызку андамтақәа реиғекаара аүхыраара анатоит акомпания «Ақәафон». Абарт ашықәсқәа ирылагзаны сара срығаңжәет шыкандықтара ақны атышәа змоу, абна атанқәа бзианы издүруа, ашәарыцара иаша ныкәзызгы ауда раңданы. Үрт рыйжыраа икоуп, ашыха-цәхәыра ақны ахымфаңашаа иаша здыруа, хыңашаа змам ашәарыцаратә ңұкараққа ирықенікәо ауқабаққа. Ианқоу аматериалқаа ишъяқәдірәзәоит қаңстазаара егыырт ахырхартаққа рыйкны еиши, ашәарыцаре, уи иадхәалоу акәамаңамаққеи рыйкны аңсуара ықамзар ихағрадаҳоит зегыы, ишәңдәйдәхо ҳимилаттә доуҳаттә бенарға ахатагы.

Адунеи ажәларқәа зегыы ирзеиңшуп ашәарыцара атқакы, уи ахықәкы. Акыржытцо ари аилкаара еиуениңшымқәа иғион зегыы рыйкны рыйзазаратә тағылазашаа зеңпшраз ала. Аңсуаа ҳөн ашәарыцара иаңғиаз атасқәа, апқараққа, узрывамло ишъяқәи-рәгәуоп. Үрт зегыы ртаңқәа рыйкны игылоуп, ашәарыцата дұтыңдаанза иеенқәыршәара инаркны ағынша даңыхынхәлак, ашәарах атың ақетцара ақынза. Уимоу, аңсуаа ирымоуп абинатә пәткәеи аңсааттәкәеи ирхылапшша ҳәа ишьоу анцәхә - Ажәеңшыаа. Ари иаңқо рәцәазар қалап, уағдахызымназац, изеилымкаац, изтәмтцаац, ҳайха зымчу ашықаққа ирықәитү, изтәартоу изгылартоу ҳәа дыңхазоуп иара.

Леонти САҚАНИЯ

Абна бызшәа иазку аиңдәжәара.

Блабырхәа ақыта ахатарннак, ашәарыцағ - Гиви Қәтәрба иеңдәжәара аан дазаатғылеит ашәарыцира ақны иаарпштәу ңсугас ахымфаңашаа адагыы, иаҳыа шамахамзар ахархәара змам абна бызшәа. Иара иазгәеиттән үскан зегыы ахыршыараққа шрымаз, ҳаңдәжәара хаңыркын абас:

- *Аңсуа шәарыцағ ҳәа ззырхәо гәтәлеи хым-фаңашаалеи дзеңшразар ахәтәу?*

- Абұзар аныштыұх, абна ануғаңшха, иутәыштәразар уақымырхәаит, иутәыштәрамзар иугәимыр-шхайт ҳәа рәхөн ҳабаққа. Избан ақәзар, абна анықәгара мариазам, атәы қаутқароуп, атас науғзароуп.

- *Иаҳыа раңдак ахархәара змам абызшәа ала иңдәжәон аңсуа шәарыцағқа. Ажәакала, ашә-рахи, рхы иадырхәоз аматәркәе, хыңашарак-хыңашарак рыман. Убасгыы рагжәаҳара бенан иаҳыа иаадыруа абызшәала ақәымкәа. Шәара хатала аиҳабаққа ирғышәааң ақрықоума, настыы урт ажәаққа ирыңарқуазе?*

- Усқан ҳабаққа ҳабдуцәа абна иатәу ала инықәыргоз атасқәа, иаҳыа ағар ааигәрағыы иқағам. Излахәыз апстазаара ирыңнагалоз зегыы рыхыз ршыон. Үс баша иатахуп ҳәа ақәымкәан, аңсуаа ашәарах аудағы иңдәжәара аныгуеит ҳәа иңхазаны, даға бызшәак ала еилибакаауан. Иаагозар, абұзар - **ақәат** ахъзуп, нас схысит иңдәзомызт - **сзаңт** ақәын, исшыт қәагыы иңдәжәазомызт - **исыргәйгәт** ақәын ирхәоз. Ала - **ағымшә** ахъзын, алақәа тәріт рхәоит уажәы, **ағымшәққа ирхәоит** ақәын исахауаз. Настыы алақәа итдүркьеит рхәоит уажәы, үскан **ағымшәққа идиртсасит** ақәын. Атың ақны икоу зықәрах

Гиви Қәтәрба

инеихъоу, излымшо ашәарыцағ **амасаба** ихъзуп, уи интәңтә ағәып дрықәнныңән амса иқәйтқоит. Еицу ағәып ақынтаи иреиҳабу **аңымшы** ҳәа ишътоуп, уи ишътанеиуа **цымшгәа**, қәрала уи ишътанеиуа **ағәа**, еицу рқынтәи еитқабаузо **аматқағәа** ҳәа иархәоит. Ақыла ақны утәзар ақрахықәуфо уажәы ақды шытарттар ауеит, аха **ашьаршәыр** ахъзын. Асакараң ишәрьицо архнышына рғазомызт, акы ржәуазар ишәпту тла маҳәык адғылы итқарсы ачуан хыршыуан, уи **аҳхынц** ахъзын. Иара үскан ачуанқәагы абақас, ғыара акы рпыхыашәар ашәарах амгәа ала акәац ржәуан.

- **Амца иамбылзou ашәарах рымгә?**

- Иабылзом.

Иаҳыа ҳхатәы бызшәа ашәартара иантагылоу, уи нагзаны ахархәара азтө рхыпхыазара амаңхара ианағу абызшәа алаңдәжәара еиҳагыы иактуалтәзар қалап. Избанзар, ҳашытакъа инхажызы, уажәштыа ихазмырхынхәу ажәаққа, ҳхатәы бызшәа аиқәырхара шхымпгадатеиу азы ҳгәаңеаныртқоит.

Анағс сзығәцәдәз Дәрыпш ақыта анхәғы Андреи (Мыта) Тәанба данқәыпшзаз инаркны рыйрах ессышыққа ишъхырцон, асакара атанқәа бзианы ишидыруа иңдәжәара ианыңшшуан.

- Ашәарыцағ дыңқазар аүп, даншәарыцаға адғыл атәы идүруазар аүп, адғыл ныкәигароуп, дымшын дазнеилароуп, джаралымзароуп. Сара сабрыңқа, ахарйызыға қаңаны ашәамкыт рғыланы, ашыха алұха ҳамаазаит ҳәа дыңхәон. Убасгыы атың ахәы ҳәа иқан, арах зманы ашыха итәзи ашәарыцаға атың ианыңшшуан ахәы нрыжыуан, рыйштахъ азә днанагар дыңқаша ықамзар ңхашыроуп».

АПСНЫ АЖАЗАРА

АПСНЫ АЖАЗАРА ИСКУССТВО АБХАЗИИ ART OF ABKHAZIA
ABKHAZIA SANATI აბხაზიური სანათი KUNST DER ABCHAZIEN

№2, 2021

АПСНЫ АКУЛЬТУРА АМИНИСТРРА АТЫЖЫМТА Итыңеит 1979 шықаса раахыс

ИАНҚЕОУ:

<i>Геннади АЛАМИА.</i> Доусы – иара ижәсан	1
<i>Заур НАЛОЕВ.</i> Гордость Кавказа	2
<i>Ирфан АРГӘЙН.</i> Аптақәа мөасны.....	2
<i>Ерған ҚӘТАРБА.</i> Лассы уаҳаштит, Владислав.....	2
<i>А. АГӘХАА.</i> Ажәа хатәра	4
<i>Иван ТАРБА.</i> Ауасиат ацынхәрас апсуа шәкәыфөзәа рахь	5
<i>Этери БАСАРИА.</i> «...Ты летиши один!».....	6
<i>Шылалуа ИНАЛ-ИДА.</i> Аламыс азышәхәаф	8
<i>Миха ЛАКРБА.</i> Ҷыон Пристлии Шәнгьери Бжъаниеи.....	9
<i>Ельвира АРСАЛИА.</i> Александр Шервашизе – «Мери лпортрет».....	10
<i>Геннади АЛАМИА.</i> Ашыта мызырыц	11
Ағыңбарах.....	12
<i>Диана АХПХА.</i> Ажәйтәзәтәи азахәа аазареи ағыкатцаеи ирызку археологиатә ԥшаахқәак рыхцәажәара.....	13
<i>Аиғұрлак жаңаара</i> Ф-бызшәак рымазақәа аазыртыз апоет	14
<i>Заира БАРАТЕЛИА.</i> Матенадаран	18
<i>Нонна ҖХӘАЗПХА.</i> Ақазара ахәыштаара	20
<i>Адәйир ГӘҮИНАБА.</i> Ҕсуатқасла ашәарыңара – қазароуп	22

Аңа иану асахъақәа, атыхымтәқәа:

Актәи адәкъағы – Владислав Арзынба.

Асабатәи адәкъағы – Седа Җантекын лажәенираала «Уара yoоп yu!..».

Ахәтәи адәкъағы – адунеи ссир «Леон».

Аредактор хада Геннади АЛАМИА

Аредактор хада ихатыпсағ Гәйнда Азынпхә

Асахъаркырат аредактор Гарри ДОЧИА

Акәша аиҳабы Терент ЧАНИА

Акорреқтор Нонна ҖХӘАЗПХА

Амазанықегағ-акыпхъасы Арифа Ақеспхә

Компьютерла аиқәршәасағ Анжела Къетиапхә

Аусеиғкаасағ Диана Ағемаапхә

Шықасыкхъ пшынта итыңда анаукатә-популиартә,
ақазараңцааратә журнал саҳъарк.

Ежеквартальый, научно-популрный, искусствоведческий, иллюстрированный журнал.

Ақалақъ Ақәа, Ажәнба имфа, афны 9. Ател.: +7840 226 00 72.

Город Сухум, улица Званба, дом 9. Тел.: +7840 226 00 72.

Akazara.akazara@yandex.ru

ИИУНЬ 1 - АХӘҮЦҚӘА АДУНЕИЖӘЛARBЖЬАРАТӘИ РЫМШ

АДУНЕИ ССИР «ЛЕОН»

Ақәа адәыңбаанғыларта аштағ икоу Ахан апшәмацәа еснагъ ишәзыңшуп!

Ари атәила, насып-тәйла
Наунагза ахәүцқәа иртәуп,
Ажәфан иатәоуп, итәулоуп,

Хыычқаңыра ахая тәүп,
Ашәт быбышқәа ара хкы-хкыла,
Иблахкыган ашәтра иаңуп.

Т Аформат 60x90 1/8. Икатә. акыпхъ бғыңц 3.
Атираж 1000. Ағатапқа № 10.
Иккыпхъуп АУН «Акыпхъ афны» ақны,
уқ, Ақәа, Ешба имфа, 168.

aquafon

МЕГА
ХИТ

ТАРИФ

Мега Хит

Уажэа рмач, иалх еиҳаны
аинтернет

Всегда на Волне

new